

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи**

**Медіація в роботі соціального працівника
з сім'єю**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:

студент 2 курсу, 601 групи
Корж Вадим Сергійович

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
асистент **Білик Н.М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № від «__» _____ 2024 року
Зав. кафедрою _____ проф. Тимчук Л.І.*

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

У роботі представлено теоретичний аналіз та наукові підходи до інституту сім'ї як об'єкта соціальної роботи, загальну характеристику соціальної роботи із сім'єю в Україні, а також ключові нормативно-правові документи, які забезпечують таку роботу. Проаналізовано особливості проведення медіації під час вирішення сімейних конфліктів соціальним працівником, а також здійснено порівняння ефективності вирішення сімейного спору за допомогою суду, соціальної служби та медіативної процедури.

Ключові слова: сім'я, медіація, конфлікт, сімейний конфлікт, соціальна робота, врегулювання конфліктів, сімейна медіація, соціальний працівник.

ABSTRACT

In the work we represent a theoretical analysis and scientific approaches to the institution of the family as an object of social work, a general overview of social work with families in Ukraine, as well as key regulatory documents that support such work. We analyze the specifics of conducting mediation when resolving family conflicts by a social worker and compares the effectiveness of resolving family disputes through court, social services, and mediation procedures.

Keywords: family, mediation, conflict, family conflict, social work, conflict resolution, family mediation.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.С. Корж
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ В УКРАЇНІ.....	7
1.1. Характеристика сім'ї, як об'єкта соціальної роботи.....	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні.....	20
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. СІМЕЙНА МЕДІАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	32
2.1. Особливості проведення медіації у соціальній роботі з сім'єю.....	32
2.2. Ефективність застосування медіативних технологій у врегулюванні конфліктів серед членів сім'ї.....	51
Висновки до другого розділу.....	66
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69

ВСТУП

Сім'я є базовою соціальною інституцією, що забезпечує умови для всебічного розвитку дитини. У цьому природному середовищі формуються основи її фізичного, духовного, інтелектуального, культурного й соціального становлення, а також забезпечується матеріальна підтримка. Саме сім'я є тим середовищем, яке відіграє ключову роль у вихованні цінностей, адаптації до соціальних норм та забезпеченні психологічного комфорту дитини.

З огляду на євроінтеграційні прагнення України, зміцнення сімейної інституції та створення дієвого механізму захисту прав членів сім'ї є важливими завданнями. Українське законодавство поступово наближається до міжнародних стандартів, зокрема до європейських, які спрямовані на дотримання прав людини та забезпечення рівності у сімейних відносинах. У цьому контексті інтеграція європейських практик у систему правового та соціального захисту членів сім'ї є стратегічним напрямом державної політики.

Однак сучасні реалії демонструють низку проблем, що негативно впливають на функціонування сімей. Однією з основних причин розпаду сімей є конфлікти, які можуть виникати на різних етапах життєвого циклу сім'ї та з різних причин: соціально-економічних, психологічних, культурних тощо. Конфлікти в сім'ї, якщо вони не вирішуються, не лише загрожують стабільності сімейної структури, а й негативно впливають на дітей, їх емоційний стан та розвиток.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка та впровадження ефективних механізмів вирішення сімейних конфліктів. Зокрема, мова йде про:

1. Медіацію у сімейних спорах, що дозволяє уникнути ескалації конфліктів і знайти прийнятні для всіх сторін рішення.
2. Психологічну підтримку, орієнтовану на зміцнення комунікації між членами сім'ї та подолання негативних емоційних станів.

3. Освітні програми для батьків, які спрямовані на формування культури ненасильницького спілкування та відповідального батьківства.

4. Правовий захист, який забезпечує справедливе врегулювання сімейних спорів та дотримання прав усіх членів сім'ї.

Таким чином, орієнтація на європейські стандарти у сфері захисту сімейних прав передбачає системний підхід, який включає правові, соціальні, освітні та психологічні інструменти. Реалізація цих завдань сприятиме зміцненню сімей як базової одиниці суспільства, створюючи умови для гармонійного розвитку особистості та побудови соціальної стабільності.

Сучасні судові, адміністративні засоби примирення подружжя орієнтовані на дотримання бюрократичних процедур та найменше сприяють зміцненню сім'ї. Натомість медіація має на меті збереження стосунків та спонукає до конструктивної співпраці та роботи над врегулюванням спірних питань. Це і зумовило вибір нашої теми дослідження: **«Медіація в роботі соціального працівника з сім'єю»**.

Дослідженням соціальної роботи з сім'єю в Україні, зокрема і застосування медіації, займаються такі відомі науковці як: Антонова О.Є. – працює над питаннями медіації та соціального супроводу сімей у кризових ситуаціях, а також розглядає проблеми насильства в сім'ї; Бех І.Д. – досліджує проблеми виховання в сім'ї та соціальної роботи з родинами, а також психологічні аспекти роботи з дітьми; Костіна Н.В. – працює над питаннями захисту прав дитини, підтримки сімей, що опинилися в кризових умовах, та соціальної підтримки дітей-сиріт; Лактіонова Г.М. – займалася дослідженням соціальної підтримки сімей з дітьми, зокрема сімей, які стикаються з проблемами економічної та соціальної нестабільності; Максимова Н.Ю. – зосереджує увагу на соціально-психологічних аспектах роботи з сім'єю, проблемах адаптації та інтеграції родин у складних життєвих обставинах; Саєнко В.М. – спеціалізується на питаннях соціальної роботи з кризовими сім'ями, профілактики соціального сирітства та підтримки сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах; Тюття Л.Т. – досліджує

соціальні проблеми сім'ї та дітей, теоретико-методологічні аспекти соціальної роботи та розробляє інноваційні підходи у цій сфері; та ін.

Об'єктом нашої роботи стала соціальна робота з сім'єю.

Предметом – технологія медіації під час врегулювання соціальним працівником конфліктних ситуацій між членами сім'ї.

Метою роботи є проаналізувати та дослідити використання медіації у соціальній роботі з сім'єю.

Завдання:

1. Охарактеризувати сім'ю, як об'єкт соціальної роботи.
2. Проаналізувати нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні.
3. Визначити особливості сімейних конфліктів.
4. Визначити ефективність застосування медіації у врегулюванні конфліктів серед членів сім'ї.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на принципах об'єктивності, системності, історичності, функціональності. Застосовувалися теоретичні методи дослідження – порівняльний, типологічний, системно-структурний, моделювання. З емпіричних методів нами було використано спостереження за роботою фахівців соціальної сфери та контент-аналіз спеціальних документів, зокрема статистичних даних та законодавчих форм; соціологічне спостереження.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у більш докладному дослідженні застосування медіації соціальним працівником у вирішенні конфліктів серед членів сім'ї.

Практичне значення полягає в застосуванні одержаних результатів дослідження у роботі фахівців соціальної роботи.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження апробовані у вигляді тез на студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (квітень 2024 р.).

Логіка дослідження зумовила **структуру наукової роботи**: вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел із 39 найменувань. Загальний обсяг 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ В УКРАЇНІ

1.1 Характеристика сім'ї, як об'єкта соціальної роботи

Соціальна робота з сім'єю базується на її дослідженні як малої соціальної групи, що функціонує в умовах постійної взаємодії з іншими соціальними структурами. Комплексний аналіз сім'ї включає розгляд на макро- та мезорівнях, що дозволяє охопити як системний підхід до вивчення сім'ї як соціального інституту, так і дослідження внутрішніх особливостей її функціонування.

На макрорівні сім'я розглядається як соціальний інститут, функціонування якого залежить від суспільних умов. Основні напрями досліджень включають:

1. Суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин: аналіз норм, цінностей і культурних установок, які впливають на шлюбну поведінку та формування сімей.

2. Узагальнені характеристики сімейної поведінки: вивчення моделей поведінки окремих соціальних груп за різних економічних та культурних умов.

3. Вплив суспільних потреб: оцінка їхнього впливу на характер відносин, спосіб життя сім'ї, а також виявлення причин та наслідків низької ефективності функціонування інституту сім'ї.

4. Механізм змін сімейних норм і цінностей: вивчення соціальних факторів, які формують нові стандарти сімейного життя.

5. Ефективність виконання сімейних функцій: дослідження рівня реалізації таких функцій в умовах політичних, соціально-економічних і культурних змін.

Цей рівень аналізу дозволяє оцінювати співвідношення між традиційними сімейними нормами та реальною поведінкою сімей.

На мезорівні увага зосереджується на дослідженні внутрішньої структури та динаміки сімейних стосунків.

Основні аспекти включають:

Структура сім'ї: аналіз кількісних (склад сім'ї, кількість поколінь) та якісних характеристик (згуртованість, характер взаємодії, розподіл ролей).

Функції сім'ї: вивчення спроможності сім'ї реалізовувати виховну, господарсько-побутову, репродуктивну, духовно-комунікативну та інші функції.

Причини та мотиви розлучень: аналіз факторів, що впливають на стабільність подружніх стосунків.

Соціальне оточення: дослідження його впливу на функціонування сім'ї, включаючи взаємовідносини із родичами та вплив ширшого соціального середовища.

Сучасна соціономія ідентифікує низку проблем, що потребують вирішення у сфері соціальної роботи:

- зниження рівня шлюбності;
- зростання кількості розлучень та позашлюбних партнерств;
- збільшення частки неповних та малозабезпечених сімей;
- перевантаження працюючих жінок домашніми обов'язками;
- вплив розлучень на подружжя, дітей та соціальне оточення.

Вивчення цих аспектів є важливим для розробки ефективних підходів до соціальної роботи з сім'єю, що включає як підтримку стабільності інституту сім'ї, так і адаптацію до соціально-економічних змін.

На мікрорівні соціальної роботи досліджуються соціальні та соціально-психологічні проблеми подружжя, що потребують глибокого аналізу та професійного втручання. Важливою складовою цього рівня є проведення діагностичної роботи, яка виступає ключовим етапом надання соціальної допомоги та підтримки. Така діяльність охоплює різні типи сімей, зокрема:

- багатодітні сім'ї, які потребують додаткової матеріальної та психологічної підтримки;

- неповні сім'ї, у яких відсутність одного з батьків може ускладнювати соціалізацію дітей;
- сім'ї, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, де мають місце як фізичні, так і психологічні наслідки;
- соціально неблагополучні сім'ї, до яких належать безробітні, сім'ї, що складаються із залежних від алкоголю чи наркотиків осіб тощо;
- сім'ї, в яких є особи з інвалідністю, що стикаються із соціальною ізоляцією та іншими бар'єрами;
- прийомні сім'ї та сім'ї опікунів, які мають специфічні соціально-психологічні потреби.

Форми, методи та технології соціальної роботи з сім'ями залежать від багатьох факторів, зокрема:

- життєвого циклу сім'ї;
- віку подружжя та складу сім'ї;
- соціального статусу подружжя;
- соціально-психологічних проблем, що виникають на різних етапах розвитку сім'ї;
- життєвих ситуацій чи індивідуальних випадків, які потребують втручання;
- індивідуальних характеристик, особливостей психофізичного розвитку, соціальної зрілості членів сім'ї;
- ступеня впливу соціального оточення.

Проведення соціальної роботи з сім'ями спирається на її розгляд як малої соціальної групи, що дозволяє зосередитися на міжособистісних взаєминах, рівні комунікації та особливостях виконання сімейних функцій.

На макрорівні сім'я розглядається як соціальний інститут, що функціонує у контексті суспільних процесів і змін. Дослідження на цьому рівні охоплюють:

Суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин формується під впливом соціальних, культурних, релігійних та економічних чинників. Вона

відображає домінуючі в суспільстві уявлення про роль і значення сім'ї, шлюбних традицій та сімейних цінностей. У сучасному суспільстві спостерігається тенденція до переосмислення традиційних ролей чоловіка та жінки в родині, а також до прийняття більш індивідуалізованих моделей поведінки, що часто корелює із рівнем освіченості та економічного добробуту.

Сімейна поведінка значно варіюється залежно від соціально-економічного статусу, культурних норм та етнічної приналежності. У високорозвинених суспільствах, де домінують постіндустріальні економіки, переважає модель партнерських відносин, яка орієнтована на рівноправ'я у розподілі домашніх і професійних обов'язків. У менш розвинених суспільствах, особливо з патріархальними традиціями, рольова диференціація залишається вираженою. Економічна нестабільність або криза сприяють відкладенню шлюбів, зниженню народжуваності, а також збільшенню кількості розлучень.

Соціальні трансформації, зумовлені урбанізацією, глобалізацією та цифровізацією, суттєво змінюють структуру сім'ї та стиль життя її членів. Зростання ролі жінок у суспільному житті спричинило еволюцію гендерних стосунків, що виразилося у зміщенні акценту з традиційної моделі "чоловік-годувальник/жінка-домогосподарка" на партнерську. Водночас суспільні потреби у мобільності, гнучкості та адаптивності сприяють поширенню нетрадиційних форм співжиття, таких як цивільні шлюби та одностатеві партнерства.

Низька ефективність функціонування інституту сім'ї часто є наслідком економічної нестабільності, соціальної нерівності, недостатньої державної підтримки сімей із дітьми та змін у культурних цінностях. До наслідків належать зниження народжуваності, збільшення кількості неповних сімей, зростання рівня емоційної напруги серед членів родини, що впливає на якість виховання дітей.

Зміна сімейних норм і цінностей є результатом взаємодії макро- та мікросоціальних факторів. До таких факторів належать державна політика,

медійний вплив, поширення новітніх комунікаційних технологій, а також освітня діяльність, що спрямована на формування сучасних уявлень про гендерну рівність, відповідальне батьківство та сімейну гармонію.

Функції сім'ї – репродуктивна, виховна, економічна, рекреаційна та емоційна – реалізуються з різною ефективністю залежно від зовнішніх умов. У країнах із розвиненою соціальною інфраструктурою сім'я краще справляється із виховною та емоційною функціями завдяки доступу до якісної освіти, медицини та підтримки сімейного добробуту. У суспільствах із політичною нестабільністю або економічною кризою сімейні функції часто виконуються фрагментарно, що знижує загальну соціальну стабільність.

Ці аспекти свідчать про необхідність системного підходу до дослідження шлюбно-сімейних відносин, а також розробки стратегій підтримки інституту сім'ї з урахуванням соціокультурного контексту.

Аналіз співвідношення між зразковими сімейними нормами та реальними моделями поведінки дозволяє визначити ефективність функціонування сімейного інституту в сучасному суспільстві.

На мезорівні вивчення сім'ї передбачає аналіз умов формування, структурних характеристик та етапів розвитку сучасної сім'ї, розподілу обов'язків, а також виявлення причин і мотивів розлучень. Дослідження структури сім'ї охоплює як кількісні показники (склад сім'ї, кількість поколінь), так і якісні характеристики: рівень згуртованості, характер сімейної взаємодії, розподіл соціальних ролей, верховенство, особливості спілкування тощо. Значну увагу приділяють вивченню функцій сім'ї та здатності подружжя реалізовувати їх у спільному житті. До основних функцій належать:

- виховна,
- господарсько-побутова,
- духовного спілкування,
- репродуктивна,
- матеріального забезпечення,
- ігрова,

- організаційна тощо.

Особливий інтерес становить вплив соціального оточення на функціонування сім'ї, що дозволяє розкрити глибинні аспекти її соціально-психологічних проблем.

Сучасна соціономія акцентує увагу на таких проблемах:

1. Зниження рівня шлюбності.
2. Зростання кількості розлучень і подружніх пар, які проживають окремо.
3. Поширення позашлюбного життя та збільшення рівня позашлюбної народжуваності.
4. Зростання кількості неповних сімей.
5. Перевантаження одnodітних сімей.
6. Нерівномірний розподіл домашніх обов'язків, особливо серед працюючих жінок.
7. Зростання кількості малозабезпечених сімей.
8. Зміни сімейних норм та структури родинних зв'язків.
9. Соціально-психологічні наслідки розлучень, які впливають не лише на подружжя, але й на їхнє найближче оточення.

На мікрорівні соціальної роботи основна увага зосереджується на вивченні соціальних та соціально-психологічних проблем подружжя. Діагностична робота на цьому рівні є важливим етапом у наданні соціальної допомоги та підтримки.

Інституційна підтримка сімейної соціальної роботи реалізується через різноманітні державні та недержавні установи:

- управління соціального захисту, охорони здоров'я, у справах неповнолітніх та освіти;
- соціальні служби для молоді;
- спеціалізовані заклади: консультаційні пункти, громадські приймальні, телефони довіри, служби сім'ї, соціально-психологічної допомоги, реабілітаційні центри, школи майбутніх матерів, кризові

стаціонари, центри роботи з дітьми з особливими потребами, недільні школи тощо.

Таким чином, соціальна робота з сім'єю охоплює широкий спектр напрямів, які враховують як особистісний, так і суспільний виміри її функціонування, що забезпечує комплексний підхід до вирішення актуальних соціальних проблем.

У традиційному українському суспільстві цілісність сім'ї розглядалася як основа стабільності громади та запорука успішного виховання дітей. Громадська думка відігравала ключову роль у збереженні сімейних цінностей, формуючи соціальні норми, що підтримували шлюб і родинні зв'язки. Розлучення були винятковим явищем і дозволялися лише за певних обставин, таких як бездітність або важкі хвороби одного з подружжя. Для таких випадків існував специфічний народний ритуал розлучення, який передбачав взаємну подяку та прохання пробачення між чоловіком і дружиною. Проте в ситуаціях, коли розрив шлюбу відбувався через провину одного з подружжя, винуватець зазнавав суворого осуду громади, що могло навіть призвести до його вигнання із села. Високий рівень збереження шлюбів підтверджується статистикою початку ХХ століття: на 2000 укладених шлюбів припадало лише одне розлучення.

Ставлення до дітей у сім'ї було мірилом моральної культури людини. Бездітність вважалася нещастям, про що свідчить народне порівняння: "Бездітна людина — що безплідне дерево". У родинному житті значне місце займав культ предків, що передбачав пошану до дідуся й бабусі, батьків і старших членів родини. Повага до старших проявлялася навіть у мовних формах: діти зверталися до них на "Ви", що підкреслювало особливий статус старших у сімейній ієрархії.

Важливість сімейного виховання для формування характеру особистості та збереження національної ідентичності підкреслював видатний педагог К. Д. Ушинський: «Суспільне виховання є для народу його сімейне виховання. У сім'ї природа підготовляє в організмі дітей можливість повторення і

подальшого розвитку характеру батьків. Організм нових поколінь у народі носить у собі можливість збереження і дальшого розвитку історичного характеру народу».

Народна педагогіка акцентувала увагу на обов'язку батьків виховувати дітей, залучаючи до цього процесу якомога ширше коло осіб. Одним із яскравих прикладів є традиція вибору кумів, яких у народі вважали другими батьками новонародженого. У науковій літературі поняття "куми" часто ототожнюється з названими або почесними батьками, які виконували не лише обрядову, а й виховну роль. У сучасному розумінні куми залишаються важливими учасниками соціалізації дитини, підтримуючи зв'язок з родиною й розділяючи відповідальність за її моральний і духовний розвиток.

Таким чином, українська традиційна родина була не лише осередком індивідуального життя, але й важливим механізмом суспільного виховання. Її міцність та ціннісні орієнтири забезпечували збереження і розвиток національних традицій, моральних принципів і виховних ідеалів.

З розвитком суспільства та трансформаціями соціально-економічних умов змінюється структура сім'ї та характер взаємин між її членами. В сучасних умовах спостерігаються тенденції до зниження стабільності сімейних утворень, зменшення народжуваності, послаблення традиційної ролі батька у вихованні дітей, а також значне зростання трудової зайнятості жінок. Ці процеси суттєво впливають на динаміку взаємовідносин між батьками і дітьми в сім'ях, змінюючи усталені моделі сімейної взаємодії.

Особливу увагу слід приділити зміні соціальних ролей чоловіка та жінки в контексті виховання дітей. Протягом останніх десятиліть підвищення рівня зайнятості жінок у суспільно-виробничій сфері спричинило зростання їхнього авторитету в родині. Водночас, це обмежило їх можливості для безпосереднього спілкування з дітьми та активної участі у їх вихованні. Важкі матеріальні умови існування значної частини українських сімей змушують жінок працювати не лише для професійного самоствердження, а й для забезпечення фінансової стабільності родини. Така подвійна роль жінок — як

працівниць і як виховательок — створює нові виклики для збереження гармонії у сімейних стосунках.

Ставлення держави до проблем сім'ї визначене на нормативно-правовому рівні, зокрема у Конституції України, яка гарантує соціальні права сім'ї. Стаття 48 Конституції проголошує право кожного громадянина на достатній життєвий рівень для себе і своєї родини. У статті 51 зазначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка та жінки, а також визначено рівність прав і обов'язків подружжя у шлюбі та сім'ї. Відповідно до цієї норми, батьки зобов'язані утримувати дітей до їхнього повноліття, а повнолітні діти мають обов'язок піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Крім того, держава забезпечує охорону сім'ї, материнства і батьківства, а також створює соціально-економічні та правові умови для їх нормального функціонування.

Особливо важливим є державне зобов'язання щодо підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування, яке реалізується через механізми соціального захисту, забезпечення рівності прав усіх дітей, незалежно від їхнього походження чи сімейного статусу. Таким чином, держава виступає не лише гарантом прав сім'ї, але й активно впливає на формування умов для розвитку виховного потенціалу родинного середовища, що є важливим фактором гармонійного виховання молодого покоління.

Ці процеси вимагають осмислення та створення нових підходів до підтримки сімейної політики, спрямованої на зміцнення інституту сім'ї, розвиток партнерських взаємин між батьками, а також забезпечення можливостей для повноцінного виховання дітей у сучасних соціальних реаліях.

Соціальна робота з молодістю сім'єю являє собою комплексну систему взаємодії між соціальними інституціями держави, суспільством та самою сім'єю, яка спрямована на забезпечення гармонійного розвитку її членів. Вона включає як заходи, що сприяють поліпшенню умов життєдіяльності сім'ї, так і ті, що розширюють її можливості реалізації прав і свобод відповідно до міжнародних та національних правових норм. Основною метою такої роботи

є забезпечення фізичного, морального та духовного розвитку членів молодії сім'ї, а також залучення їх до активного трудового й суспільно-культурного життя.

Пріоритет у соціальній роботі з молодими сім'ями надається центрам соціальних служб для молоді. Їх діяльність спрямована на:

- соціальну профілактику — попередження кризових ситуацій у житті молодих сімей;
- соціальний патронаж — супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- соціальну реабілітацію — відновлення соціальних функцій сім'ї після кризових періодів.

Додатково центри надають широкий спектр послуг, зокрема:

- соціально-психологічну та психолого-педагогічну підтримку;
- соціально-медичну та соціально-правову допомогу;
- інформаційно-консультативні послуги;
- психотерапевтичну допомогу, спрямовану на зміцнення стосунків у родині.

Ці заходи сприяють стабілізації життєдіяльності молодих сімей і створенню умов для їх саморозвитку.

Одним із ключових принципів у соціальній роботі з молодими сім'ями є принцип самозабезпечення, який полягає у стимуляції сім'ї до використання власних внутрішніх ресурсів. Це дозволяє уникнути залежності від зовнішньої допомоги та сприяє розвитку автономності в подоланні життєвих викликів.

Важливою особливістю соціальної роботи з молодією сім'єю є диференційований підхід, який охоплює як всю родину, так і окремих її членів (дітей, матерів, батьків або інших осіб). Такий підхід сприяє точнішому врахуванню потреб кожного члена сім'ї.

Для ефективного здійснення соціальної роботи враховуються типологічні та категоріальні особливості молодих сімей:

- сім'ї з дітьми (зокрема багатодітні та такі, що виховують дітей з особливими потребами);
- сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- сім'ї, що зазнали економічних, соціальних або емоційних криз.

Робота з кожною з категорій передбачає використання специфічних форм і методів, таких як індивідуальне консультування, групова робота, тренінги тощо.

Ефективність соціальної роботи з молодю сім'єю визначається її здатністю адаптуватися до динамічних умов суспільного розвитку та потреб самих сімей. Реалізація системного підходу, побудованого на принципах партнерства, самозабезпечення та орієнтації на особистісний і сімейний розвиток, є ключем до забезпечення гармонійного функціонування молодих сімей у сучасному суспільстві.

Сучасна соціальна робота з молодими сім'ями має багатогранний характер і ґрунтується на комплексному підході, що враховує соціальні, психологічні, педагогічні, економічні й медичні аспекти. «Виділення основних напрямків такої діяльності сприяє чіткішій організації та впровадженню ефективних методик роботи з молоддю.» До ключових напрямків соціальної роботи з молодими сім'ями відносяться:

Підготовка молоді до сімейного життя — цей напрямок охоплює формування системи знань, умінь та навичок, необхідних для гармонійного створення сім'ї, зокрема:

- розвиток здорового способу життя;
- оволодіння психолого-педагогічними, юридичними та економічними основами сімейного життя;
- набуття знань з планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я;
- формування статево-рольової ідентичності;
- корекція особистісних проблем і розвиток комунікативних навичок;

- підготовка до вирішення медико-соціальних проблем, таких як профілактика алкоголізму, наркоманії та інфекційних захворювань.

Робота з молоддю проводиться в різних середовищах: загальноосвітніх школах, ліцєях, коледжах, професійно-технічних училищах, закладах вищої освіти, а також серед робітничої молоді та молодих пар, які подали заяву до РАЦСу.

Соціальні працівники, психологи та інші фахівці здійснюють заходи, спрямовані на зміцнення сімейних відносин, вирішення конфліктних ситуацій, запобігання розлученням і підтримку емоційного комфорту в сім'ї. До цього напрямку також належить допомога в адаптації до нових сімейних ролей і обов'язків.

Допомога батькам у розв'язанні проблем сімейного виховання — у межах цього напрямку проводяться консультації для молодих батьків з питань виховання дітей, розвитку їхнього потенціалу, запобігання педагогічним помилкам, а також гармонізації дитячо-батьківських стосунків.

Соціальна реабілітаційна робота з сім'єю — цей напрямок охоплює роботу з молодими сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах: кризові ситуації, втрата одного з членів сім'ї, проблеми із соціальною адаптацією, насильство тощо. Реабілітаційні заходи включають підтримку психологічного стану членів сім'ї, навчання способам подолання стресових ситуацій і залучення до соціальних програм.

Соціальна робота з молоддю реалізується через різноманітні форми:

- освітні платформи: «мобільні курси, навчально-консультативні пункти, клуби для дівчат, кабінети довіри»;
- психологічна підтримка: «тренінги, індивідуальні та групові консультації, театральні постановки, тематичні дискусії»;
- спеціалізовані служби: «школа молодого подружжя, телефон довіри, служба знайомств».

До роботи залучаються фахівці з різних галузей: соціальні працівники, педагоги, психологи, юристи, економісти, сексологи, медики, наркологи.

Державна політика спрямована на захист сім'ї через створення інфраструктури підтримки, такої як пологові будинки, дитячі садки, школи-інтернати, соціальні служби. Пільги для багатодітних і одиноких батьків, фінансова допомога при народженні дітей є важливими інструментами стимулювання стабільності молодих сімей.

Таким чином, соціальна робота з молодими сім'ями є важливим елементом державної та суспільної діяльності, що забезпечує формування гармонійних родинних відносин, виховання здорових поколінь і зміцнення соціального благополуччя.

1.2 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні

Менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю охоплює управління системою соціальної роботи, спрямованої на підтримку сімей, дітей і молоді, що забезпечує реалізацію її основних завдань та пошук ефективних шляхів їх вирішення. Його функції включають планування, організацію, контроль і координацію соціальної допомоги.

Процес оцінки потреб передбачає збирання, узагальнення та аналіз соціальними працівниками інформації про стан і життєві обставини об'єктів соціальних послуг. Це дозволяє визначити види та обсяги необхідної допомоги, спрямованої на подолання складних життєвих обставин і відновлення нормальної життєдіяльності.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю — це діяльність органів державної влади, підприємств, установ та організацій, а також фахівців із соціальної роботи та волонтерів. Вона спрямована на підтримку, захист прав і свобод, покращення якості життя, забезпечення інтересів і потреб сімей, дітей та молоді.

Соціальне інспектування — це система заходів, спрямованих на аналіз умов життєдіяльності сімей, дітей і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах. Воно охоплює контроль за дотриманням державних стандартів у сфері соціальної роботи та оцінку потреб об'єктів соціальної підтримки.

Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді — це система соціальних заходів, що передбачає сприяння, підтримку й надання послуг, спрямованих на подолання життєвих труднощів, збереження або підвищення соціального статусу, забезпечення повноцінної життєдіяльності сімей, дітей та молоді.

Профілактика у сфері соціальної роботи зосереджується на запобіганні складним життєвим обставинам, протиправній або аморальній поведінці в

сім'ях, серед дітей і молоді. Вона також включає заходи, спрямовані на уникнення негативного впливу на життя і здоров'я молодих людей та поширення соціально небезпечних хвороб.

Соціальна реабілітація — це вид соціальної роботи, що має на меті відновлення базових соціальних функцій, а також фізичного, морального і психологічного здоров'я осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Соціальний супровід включає патронаж, допомогу та опіку соціально незахищених категорій дітей і молоді з метою подолання труднощів, збереження або покращення їхнього соціального статусу.

Супервізія є формою професійної підтримки, що здійснюється центрами соціальних служб для забезпечення якості соціальної роботи. Вона передбачає навчання, наставництво і професійний супровід соціальних працівників для зниження професійних ризиків.

Фахівцем із соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю визнається особа з відповідною спеціальною освітою, яка здійснює професійну діяльність у сфері соціальної роботи, забезпечуючи підтримку, допомогу та захист сімей, дітей і молоді.

Ці терміни становлять основу для нормативного забезпечення системи соціальної роботи в Україні, визначаючи її ключові напрями, підходи і механізми реалізації.

«Законодавство України про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю ґрунтується на Конституції України і складається з цього Закону, Закону України «Про соціальні послуги» та інших нормативно-правових актів».

У сучасній нормативно-правовій системі України значну роль відіграє положення, за яким у разі наявності розбіжностей між нормами національного законодавства та положеннями міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, перевага надається міжнародним нормам. Це положення створює базу для інтеграції

міжнародного досвіду в сферу соціальної роботи та забезпечення прав і свобод людини, особливо у роботі з уразливими категоріями населення.

До суб'єктів соціальної роботи належать різноманітні організації та особи, які безпосередньо займаються наданням соціальних послуг. Вони включають:

1. Уповноважені органи, до яких входять:
 - органи виконавчої влади;
 - органи місцевого самоврядування;
 - центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також їхні спеціалізовані підрозділи;
 - служби у справах дітей.
2. Фахівці з соціальної роботи, які надають професійні послуги цільовим категоріям.
3. Громадські об'єднання та організації (благодійні, релігійні), які здійснюють підтримку на добровільній основі.
4. Юридичні та фізичні особи, що надають соціальні послуги на договірних засадах.
5. Волонтери, які діють на засадах гуманізму та добровільності.

До об'єктів соціальної роботи належать:

- Сім'ї, діти та молодь, які потребують допомоги або підтримки.
- Професійні та інші колективи, які створюють середовище для соціальної взаємодії.
- Вразливі групи населення, серед яких можуть бути люди з інвалідністю, багатодітні родини, особи, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю базується на принципах гуманізму, демократії та права. Серед основних принципів:

- Додержання і захист прав людини — пріоритетність людської гідності.

- Адресність та індивідуальний підхід — врахування унікальності кожного клієнта.
- Доступність та відкритість — усунення бар'єрів для отримання послуг.
- Добровільність — забезпечення права на вибір.
- Гуманність — емпатія та повага до клієнта.
- Комплексність — врахування всіх аспектів проблеми.
- Ефективність — раціональне використання ресурсів.
- Законність і соціальна справедливість — забезпечення рівності можливостей.

- Конфіденційність — дотримання стандартів етичної поведінки.

Сфери реалізації соціальної роботи

Соціальна робота здійснюється в різних сферах суспільного життя:

- Громадській — підтримка соціальної активності.
- Економічній — допомога в працевлаштуванні та фінансовій стабільності.
- Освітній — надання освітніх послуг і підвищення рівня грамотності.
- Виховній — формування цінностей у молоді.
- Культурній — сприяння участі в культурних заходах.
- Оздоровчій — забезпечення фізичного та психологічного здоров'я.

Зазначені положення створюють цілісну систему соціальної роботи, спрямовану на всебічний розвиток сімей, дітей та молоді, з урахуванням міжнародних стандартів та національної специфіки.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю є однією з ключових сфер суспільного розвитку, яка потребує системного підходу до організації, планування та здійснення соціальної підтримки. Управління цією діяльністю реалізується на місцевому, регіональному та державному рівнях, що забезпечує комплексний підхід до задоволення соціальних потреб різних категорій населення.

Соціальна робота передбачає виконання низки взаємопов'язаних функцій, серед яких:

1. Оцінювання потреб у соціальних послугах, що дозволяє визначити першочергові напрями допомоги.
2. Планування та організація надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги.
3. Координація діяльності між установами та організаціями, що беруть участь у реалізації програм соціальної роботи.
4. Моніторинг якості надання соціальних послуг з метою підвищення їх ефективності.

Соціальні послуги надаються відповідно до чинного законодавства та охоплюють різноманітні аспекти соціальної роботи:

- Соціальна профілактика — заходи, спрямовані на запобігання негативним явищам у суспільстві.
- Соціальна реабілітація — відновлення соціальних функцій осіб, які зазнали труднощів.
- Соціальний супровід — підтримка осіб у подоланні життєвих криз.
- Консультування — надання інформаційної, правової, психологічної допомоги.

Основними напрямками державної політики у сфері соціальної роботи є:

1. Правове регулювання соціальної роботи через визначення законодавчої бази.
2. Розроблення та реалізація програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді, спрямованих на їх соціальне становлення та розвиток.
3. Менеджмент у соціальній сфері, що включає управління установами, моніторинг стандартів та ефективності послуг.
4. Забезпечення стандартів соціальних послуг, що гарантує їхню якість і доступність.

5. Формування відповідального батьківства через навчання батьків навичкам, необхідним для розвитку дітей.
6. Розвиток сімейних форм виховання, зокрема для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
7. Запобігання насильству, боротьба з торгівлею людьми, підтримка ВІЛ-інфікованих осіб та реабілітація постраждалих.
8. Інтеграція в суспільство дітей і молоді з інвалідністю.
9. Підтримка громадських ініціатив у сфері соціальної роботи, зокрема через сприяння волонтерському руху.

Сучасна соціальна робота також орієнтована на зміцнення міжнародних зв'язків. Інтеграція до світової системи соціальної роботи дозволяє впроваджувати передові практики та методики, покращуючи якість послуг.

Соціальна робота з сім'ями — це багатогранна сфера діяльності, що поєднує правове регулювання, організаційні заходи та соціальну підтримку. Забезпечення ефективності цієї роботи вимагає чітко визначених державних стандартів, координації між різними рівнями управління та залучення громадських ініціатив.

Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді є важливим складником соціальної політики держави та здійснюється відповідно до чинного законодавства, яке передбачає надання комплексу соціальних послуг, що забезпечують підтримку цієї соціальної категорії. Основними напрямками соціальних послуг є:

Психологічні послуги, що включають проведення психодіагностики, психологічної корекції, реабілітації, а також надання методичних порад. Це сприяє покращенню психоемоційного стану, розвитку адаптаційних та комунікативних навичок осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Формування здорового способу життя є ключовим аспектом соціального обслуговування. Це включає активне сприяння збереженню здоров'я та пропаганду здорового способу життя серед сімей, дітей і молоді, що дозволяє

запобігати розвитку захворювань і формувати стійку мотивацію до ведення здорового способу життя.

Інформування щодо працевлаштування передбачає надання консультацій з питань працевлаштування та сприяння у пошуку роботи для осіб цієї категорії. Це є важливим елементом соціальної підтримки, що дозволяє підвищити економічну незалежність сімей, дітей та молоді.

Соціальна адаптація та супровід дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється через соціальний супровід та забезпечення умов для їхнього нормального розвитку та інтеграції в суспільство. Важливими аспектами є допомога у забезпеченні житлових та освітніх потреб, а також психологічна підтримка.

Задоволення матеріальних потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється через надання матеріальної допомоги відповідно до законодавства. Це може включати виплату соціальних допомог, забезпечення продуктовими наборами, одягом, житлом та іншими необхідними ресурсами.

Захист прав та інтересів осіб, що передбачає посередництво у представництві інтересів сімей, дітей та молоді. Це охоплює юридичну допомогу, а також сприяння у відновленні прав на освіту, здоров'я та інші соціальні блага.

Виявлення та підтримка талановитих дітей та молоді, що передбачає здійснення заходів для їхнього розвитку, зокрема через організацію культурних та освітніх програм, участь у конкурсах та інших ініціативах.

Просвітницька діяльність спрямована на поширення об'єктивної інформації про доступні соціальні послуги, формування відповідального ставлення до соціальних проблем, підвищення рівня обізнаності суспільства щодо прав та обов'язків.

Соціальна профілактика в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі включає комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативним явищам у суспільстві. Це охоплює запобігання сімейному

неблагополуччю, соціальному сирітству, домашньому насильству, жорстокому поводженню з дітьми, торгівлі людьми, найгіршим формам дитячої праці.

Важливим елементом є системний облік і догляд за дітьми та молоддю, які виявили схильність до асоціальної поведінки. Це передбачає здійснення регулярних моніторингових заходів, проведення коригуючих та реабілітаційних програм.

Інформаційно-просвітницька робота в сім'ях, серед дітей та молоді за місцем їхнього проживання, навчання або роботи є важливим інструментом соціальної профілактики. Вона спрямована на формування стандартів позитивної поведінки та здорового способу життя.

Соціальна реабілітація сімей, дітей та молоді включає заходи, спрямовані на оптимізацію ставлення до відповідального батьківства та розвиток навичок до самообслуговування, самостійного проживання та інтеграції в суспільство. Це також охоплює програми соціального патронажу для дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі, та молодих людей, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі.

Таким чином, соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді передбачає не лише надання матеріальної та психологічної підтримки, а й активне сприяння розвитку, захисту прав та формуванню здорових соціальних цінностей у цій категорії населення.

Завданнями суб'єктів соціальної роботи з сім'ями є:

- участь у виконанні загальнодержавних, регіональних та інших програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді;
- надання соціальних послуг, соціальної допомоги, соціальної підтримки сім'ям, дітям та молоді з метою відновлення їхніх соціальних функцій, реалізації системи заходів щодо запобігання негативним явищам та їх

подолання, запобігання потрапляння сімей, дітей та молоді у складні життєві обставини;

«{Абзац третій статті 12 в редакції Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}»

- здійснення соціально-профілактичної роботи серед дітей та молоді, реалізація системи заходів щодо запобігання негативним явищам та їх подолання; «{Абзац п'ятий статті 12 виключено на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}»
- впровадження державних стандартів соціальних послуг, нових форм, методів проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
«{Абзац шостий статті 12 в редакції Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}»
- здійснення міжнародного співробітництва, вивчення і поширення передового міжнародного досвіду з питань соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- здійснення інших повноважень у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю відповідно до законодавства.

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями мають право:

- вносити до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування пропозиції щодо вдосконалення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, брати участь у їх реалізації;
- укладати в установленому порядку договори з підприємствами, установами та організаціями, у тому числі іноземними, про виконання ними робіт, що спрямовані на виконання завдань, передбачених статтею 12 цього Закону, та сприяють підвищенню ефективності соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- створювати спеціалізовані формування, займатися благодійництвом у порядку, визначеному законодавством;
- одержувати від підприємств, установ та організацій усіх форм власності інформацію з питань соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

- проводити на підприємствах, в установах та організаціях соціологічні дослідження з проблем сімей, дітей та молоді;
- представляти інтереси сімей, дітей та молоді в їх відносинах з підприємствами, установами, організаціями, а також вживати вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правничої допомоги на підставах та в порядку, встановлених Законом України "Про безоплатну правничу допомогу";

«{Абзац сьомий частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012 - зміна набирає чинності поетапно після початку діяльності центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги - див. розділ II Закону № 5477-VI від 06.11.2012; в редакції Закону № 3022-IX від 10.04.2023}»

- пропонувати вирішення спорів, що виникають у об'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, шляхом медіації.

«{Частину першу статті 13 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом № 1875-IX від 16.11.2021}.»

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю зобов'язані:

1. сумлінно здійснювати соціальну роботу з сім'ями, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, дітьми та молоддю;
2. керуватися у своїй діяльності основними принципами здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
3. поважати гідність громадян;
4. не допускати негуманних і дискримінаційних дій щодо об'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
5. зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі виконання своїх обов'язків.

«{Статтю 14 виключено на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}»

«{Статтю 15 виключено на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}»

Управління у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю здійснюють центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей.

Основними нормативно-правовими документами, що регулюють роботу соціального працівника з сім'єю є: «Конституція України – головний закон, що визначає основні права людини та громадянина, включаючи право на соціальний захист і охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства. Сімейний кодекс України – визначає права і обов'язки членів сім'ї, порядок утворення і припинення сімейних відносин, захист прав дітей, батьків, усиновлювачів і опікунів. Закон України «Про соціальні послуги» – регулює надання соціальних послуг, у тому числі для сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, зокрема допомогу у вигляді консультацій, підтримки, соціального супроводу тощо. Закон України «Про охорону дитинства» – закріплює принципи захисту прав дітей та надання їм належних умов для розвитку. Цей закон регулює також заходи для захисту дітей в уразливих сім'ях. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – визначає механізми запобігання та протидії насильству в сім'ї, забезпечує захист для постраждалих осіб і накладає обов'язки на державні органи та установи соціального захисту».

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг» – визначає порядок надання соціальних послуг, які включають послуги для сімей з дітьми, які потребують додаткової підтримки та захисту. Міжнародні акти – Україна є підписантом багатьох міжнародних документів, таких як Конвенція ООН про права дитини, яка також має силу національного законодавства і забезпечує захист прав дітей в Україні. Постанови та накази Міністерства соціальної політики України – встановлюють конкретні процедури та стандарти надання соціальних послуг, зокрема для підтримки сімей у кризових ситуаціях.

Висновки до першого розділу

У результаті здійсненого теоретичного аналізу соціальної роботи з сім'єю в Україні нами було охарактеризовано сім'ю як об'єкт соціальної роботи, проаналізовано нормативно-правове забезпечення такої діяльності. Сім'я – це соціальний інститут, функціонування якого залежить від суспільних умов; це спільнота людей, яких об'єднують родинні зв'язки, спільний побут, виконання основних функцій – репродуктивна, виховна, рекреативна, побутова та ін.

Соціальна робота з сім'єю — це багатогранна сфера діяльності, що поєднує правове регулювання, організаційні заходи та соціальну підтримку. Забезпечення ефективності цієї роботи вимагає чітко визначених державних стандартів, координації між різними рівнями управління та залучення громадських ініціатив. Даний напрям роботи забезпечують та регулюють нормативно-правові документи, серед яких:

«Конвенція ООН про права дитини, Сімейний кодекс України, Закон України від 5 жовтня 2000 р. №2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Закон України від 21 листопада 1992 р. №2811-XII «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України від 26 січня 2016 р. №936-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми», Закон України від 1 червня 2000 р. №1768-III «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Закон України від 26 квітня 2001 р. №2402-III «Про охорону дитинства», Закон України від 17 січня 2019 р. №2671-VIII «Про соціальні послуги».

РОЗДІЛ 2. СІМЕЙНА МЕДІАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

2.1 Особливості проведення медіації у соціальній роботі з сім'єю

У процесі соціальної роботи важливу роль відіграє психологічна функція медіації, яка є основною в діяльності соціального працівника. Професіонал активно сприяє здатності людей вирішувати власні проблеми і долати труднощі. Він налагоджує зв'язки між клієнтами та системами, які надають ресурси, послуги та можливості для розв'язання їхніх проблем. Це дозволяє не лише полегшити доступ до необхідних ресурсів, але й стимулювати ефективне та гуманне функціонування цих систем. Крім того, соціальний працівник активно розвиває соціальну політику та виконує широкий спектр інших функцій, сприяючи такому важливому процесу, як інтеграція осіб у соціальну тканину суспільства.

Не менш важливим аспектом є те, що люди, які потребують соціальної допомоги, часто сприймають себе як жертв соціальної ситуації. Цей комплекс може розвинути у будь-якої особи, яка звертається за допомогою, і проявляється у вигляді зниження або втрати почуття власної гідності, відчуття нездатності діяти, а також почуття марності власних зусиль. Завдання соціального працівника полягає у тому, щоб допомогти змінити ці віктимні установки клієнта, надаючи йому не тільки допомогу, а й можливість повернути відчуття контролю над своїм життям. Водночас соціальний працівник має бути обережним, оскільки його невірні дії можуть сприяти поглибленню цього комплексу, якщо не буде враховувати специфіку ситуації клієнта.

Протидія соціальній інгібіції є важливою складовою профілактичної роботи соціального працівника. Це досягається через реалізацію психологічних принципів, які лежать в основі його діяльності. Ключовими серед них є принципи конгруентності, неупередженості, конфіденційності та позитивно орієнтованої активності.

Принцип конгруентності означає, що соціальний працівник повинен дотримуватися єдності в постановці цілей і завдань, які прямо стосуються вирішення проблем клієнта. Професійна компетентність є необхідною умовою для реалізації цього принципу, оскільки соціальний працівник має здійснювати об'єктивну оцінку можливостей і потреб осіб та груп, з якими він працює.

Принцип неупередженості вимагає, щоб ставлення соціального працівника до клієнта було позбавлене будь-яких суб'єктивних упереджень або зовнішнього тиску. Соціальний працівник має проявляти інтерес до клієнта виключно з професійною метою, без особистої зацікавленості в результатах допомоги. Важливою є соціальна дистанція між працівником і клієнтом, яка повинна бути середньою: не надто формальною, що може викликати дистанцію, але й не надто фамільярною, що може привести до порушення меж професіоналізму і втрати клієнтом відчуття власної гідності.

Ці принципи є основою ефективної та етично правильної практики соціального працівника, сприяючи підтримці гідності клієнта та допомагаючи йому долати труднощі без ризику подальшої соціальної інгібіції.

«Принцип конфіденційності означає, що інформація про соціальну підтримку не може бути розголошена, якщо об'єкт соціальної допомоги відчуває в зв'язку з цим деякі психологічні труднощі. Незважаючи на те що в сучасному суспільстві більшість людей не відчувають незручності від того, що їм надають допомогу державні чи громадські організації, принцип конфіденційності залишається в силі. Ні процес, ні результати соціальної роботи не повинні завдавати шкоди користувачеві, його репутації, психологічному стану, інтересам, здоров'ю. Соціальна робота передбачає безпечність використаних методів і технологій професійної діяльності для клієнта [11].»

Психологічна позиція соціального працівника є ключовим елементом у процесі медіації соціальної роботи, оскільки саме через її реалізацію стає можливим ефективно надання допомоги клієнту. Взаємодія соціального

працівника з клієнтом базується на принципах рівності, довіри, відкритості та відсутності оцінки, що сприяє формуванню конструктивних відносин у рамках соціальної роботи.

Однією з основоположних рис діалогу між соціальним працівником і клієнтом є рівність сутнісних позицій. Це означає, що взаємодія побудована на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, де кожна сторона є рівноправною у своїх правах та можливостях для висловлення думок і переживань. Така рівність є основою для створення довірчих і відкритих відносин, де клієнт може відчувати себе почутим і зрозумілим. Психологічно цей аспект дозволяє уникнути ситуацій, коли одна сторона відчуває домінування чи маніпуляцію з боку іншої, що може привести до блокування процесу допомоги.

Психологічний сенс поведінки соціального працівника полягає в здатності бути природним, тобто не приховувати власні емоції, не грати соціальні ролі і не вступати у маніпуляції. Природність соціального працівника має велике значення для зняття комунікативних бар'єрів, що можуть виникати в процесі професійної взаємодії. Людина, яка проявляє природну поведінку, дозволяє клієнту відчувати, що він не є об'єктом дослідження чи оцінки, а рівноправним партнером у процесі взаємодії. Відсутність штучності у поведінці сприяє встановленню продуктивних стратегій взаємодії, таких як компроміс та співробітництво, що ведуть до досягнення оптимальних результатів у соціальній роботі.

Ключовою рисою психологічної позиції соціального працівника є здатність прийняти клієнта таким, яким він є, без осуду чи оцінки його поведінки. Цей підхід ґрунтується на розумінні того, що кожна людина перебуває під впливом безлічі об'єктивних та суб'єктивних факторів, які визначають її поведінку. Прийняття клієнта без оціночних суджень дозволяє соціальному працівнику не лише підтримати клієнта в процесі соціальної адаптації, але й зберігати критичність до його дій, сприяючи розвитку здорової самосвідомості.

Толерантність, яка є необхідною для такого прийняття, не передбачає беззастережної толерантності до будь-якої поведінки, а лише передбачає здатність соціального працівника зберігати баланс між критичністю та доброзичливістю. Такий підхід сприяє розвитку взаємоповаги між клієнтом та працівником, що дозволяє уникнути конфліктів та забезпечує ефективний процес медіації.

Самоставлення соціального працівника є важливим чинником, що впливає на взаємодію з клієнтами. Людина, яка не приймає себе, не може адекватно прийняти іншого. Тому розвиток самосвідомості соціального працівника і його здатність до самоконтролю є необхідними для підтримки ефективного діалогу. Толерантність до інших людей починається з уміння приймати себе, збереження внутрішньої гармонії, що дає змогу взаємодіяти з іншими без почуття провини чи оцінки.

Психологічна позиція соціального працівника є важливим фактором, що забезпечує ефективність медіації в соціальній роботі. Взаємодія з клієнтом повинна бути побудована на принципах рівності, довіри та відсутності оцінки. Природність поведінки, здатність прийняти клієнта таким, яким він є, і баланс між критичністю та доброзичливістю дозволяють соціальному працівнику створювати сприятливе середовище для успішного вирішення проблем клієнта.

Особливістю психологічної позиції соціального працівника є впевненість у своїх професійних можливостях і компетенції. Ця впевненість безпосередньо пов'язана з наявністю реального позитивного досвіду в практичній діяльності. Водночас розуміння обмежень власних професійних можливостей є важливою складовою компетентності, адже здатність визнавати свої слабкі місця свідчить про високий рівень професіоналізму. Професійна компетентність, як комплексне явище, розвивається впродовж навчання та професійної кар'єри, і включає не лише професійну підготовку та індивідуальні схильності, але й уміння застосовувати різні методи роботи, наявність практичного досвіду, здатність до навчання (зокрема, здатність

аналізувати та враховувати власний досвід) та самовпевненість, яка виступає як впевненість у власних силах і можливостях.

Психологічна позиція соціального працівника також багато в чому визначається рівнем емпатії — здатністю розуміти та відчувати емоційний стан клієнта. Емпатія не є результатом інтелектуальних зусиль, а є наслідком емоційного розвитку особистості. Вона вимагає вміння співвідносити емоційний стан іншої людини зі своїм власним досвідом. Важливим аспектом соціальної роботи є медіація, яка реалізується через гнучкі підходи, що враховують культурні, релігійні, вікові, гендерні та інші соціокультурні відмінності клієнтів. Медіація включає в себе використання переговорних процедур, де роль «третьої сторони» полягає у здатності ефективно координувати дії сторін конфлікту, сприяючи їх взаєморозумінню та досягненню компромісу.

Процедура медіації є формою переговорного процесу, у рамках якого медіатор впливає на розвиток динаміки відносин між сторонами, створюючи нові змінні в процесі взаємодії. Вона передбачає активну участь медіатора, який вміло застосовує техніки переговорів, щоб допомогти сторонам ефективніше вирішити конфлікт. Медіація також має схожість з дослідженням, оскільки вимагає від соціального працівника формулювання різних гіпотез, які стосуються концептуалізації етапів медіації та проєктування дій, відповідно до стадій розвитку конфлікту.

«Уточнення основних понять: «медіація», «медіаторні технології», «конфлікт», «сімейний конфлікт». Визначення поняття «медіація» є ключовим аспектом уточнення основних понять у рамках даного дослідження. Медіація представляє собою процес конфліктолагодження, в якому третя, незалежна сторона, відома як медіатор, сприяє учасникам конфлікту в досягненні взаємовигідного та прийняттого рішення. Цей процес базується на принципах відкритості, активного слухання та співпраці, спрямованих на розкриття інтересів сторін та вирішення їхніх розбіжностей [1, с. 184].»

Медіація є складним та багатовимірним процесом, що ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності та рівності сторін. Вона передбачає, що кожна зі сторін зберігає контроль над прийняттям остаточного рішення, що є основною відмінністю від традиційних форм вирішення конфліктів, де рішення часто приймається третіми особами. Медіатор, як нейтральна сторона, не нав'язує рішення, а сприяє процесу, допомагаючи сторонам виявити та чітко сформулювати їхні потреби та інтереси, що дозволяє перейти від позиційного підходу до створення конструктивних, взаємоприйнятних рішень.

Однією з головних функцій медіації є забезпечення відновлення взаєморозуміння та відносин між сторонами, що є важливим аспектом запобігання подальшим конфліктам. Замість того, щоб орієнтуватися лише на вирішення конкретних проблем, медіація націлена на відновлення комунікації та зміцнення партнерства, що має довготривалий позитивний ефект на взаємини.

Особливо важливою є роль медіації у контексті сімейних відносин, де вона може бути застосована для вирішення різноманітних питань, таких як розлучення, усиновлення, встановлення опіки, а також для подолання міжпоколінніх конфліктів. У таких випадках медіація дає можливість забезпечити не тільки правове вирішення спірних питань, але й підтримку емоційного та психологічного відновлення сторін, зберігаючи їхні довготривалі стосунки.

Цей підхід до вирішення конфліктів є надзвичайно актуальним в умовах сучасних суспільних викликів, коли традиційні методи правосуддя часто не враховують емоційний аспект суперечок та не здатні створити простір для творчих та інноваційних рішень, що задовольняють інтереси обох сторін. Медіація дозволяє досягати таких рішень, що є не лише правовими, але й гуманістичними, сприяючи гармонії та стабільності в соціальних відносинах.

Розкриття ролі медіатора є важливим аспектом уточнення основних понять у контексті дослідження медіаторних технологій у вирішенні сімейних

конфліктів. Медіатор є об'єктивним посередником, що допомагає сторонам знаходити взаємоприйнятні рішення, не втручаючись у їхні особисті справи. Він володіє спеціалізованими навичками управління конфліктами, спілкування та ведення переговорів [2]. Медіатор використовує активне слухання для збору інформації та розуміння позицій обох сторін. Він стимулює сторони генерувати власні рішення, сприяючи творчому та конструктивному підходу. Медіаторна роль визнається за її важливість у вирішенні сімейних конфліктів, оскільки вона сприяє побудові довіри, співпраці та прийняттю обґрунтованих рішень, що враховують потреби всіх учасників [3, с. 72]. «Медіаторні технології» в сучасному науковому й технічному контексті займають важливе місце, що свідчить про їхню вагому роль у вирішенні різноманітних завдань. Медіаторні технології у контексті їх ролі посередників у взаємодії між системами, компонентами чи учасниками набувають особливої важливості в умовах глобалізації наукового процесу. Ці технології слугують інструментами, які оптимізують обмін інформацією, сприяючи створенню ефективних комунікаційних каналів без необхідності прямих з'єднань між окремими елементами системи. Вони забезпечують злагоджену взаємодію між різними компонентами, підтримуючи інформаційний обмін на високому рівні. Медіаторні технології є необхідним елементом в сучасних наукових дослідженнях, оскільки дозволяють підвищити рівень координації та знижують ймовірність виникнення конфліктів у наукових середовищах.

Поняття «конфлікту» займає важливе місце в наукових дослідженнях, приваблюючи увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У рамках цієї теми розглядаються різноманітні аспекти конфліктів, що виникають у наукових колективах, зокрема з приводу боротьби за фінансування, авторських прав чи наукових поглядів. Закордонні дослідження, зокрема робота Гаррієт Гест і Шелдона Захаріса, аналізують роль конфліктів у формуванні інноваційних рішень в наукових колективах, вказуючи на їх продуктивну сторону для розвитку науки [4]. В Україні актуальність вивчення

конфліктології відображена в дослідженнях Андрія Гірника, який класифікує конфлікти, вивчає їх природу, динаміку та можливі шляхи вирішення. Згідно з його визначенням, конфлікт — це взаємодія між сторонами, що мають несумісні цілі, інтереси або цінності, і може виникати як на міжособистісному, так і на міжгруповому рівні [5, с. 5].

«Визначення «сімейного конфлікту» є важливим етапом для дослідження проблематики медіаторних технологій у контексті вирішення конфліктів у родинному оточенні. Сімейний конфлікт слід розглядати не як ізольований інцидент, а як складний процес, що виникає внаслідок різноманітних факторів.» Ці фактори можуть включати відмінності в цінностях, труднощі в комунікації, фінансові труднощі чи зміни в динаміці родинних відносин. Сімейні конфлікти можуть стосуватися широкого спектру проблем: виховання дітей, поділу обов'язків, успадкування, а також особистісних розбіжностей серед членів родини. Вони можуть бути спричинені як повсякденними розбіжностями, так і серйозними життєвими ситуаціями. Сімейні конфлікти не є аномалією; вони є природною частиною родинного життя і можуть виконувати важливі функції, такі як вираження емоцій, перегляд ролей родичів або пошук оптимальних рішень для подолання труднощів. Це підтверджується дослідженнями, які зазначають, що конфлікти в родинних стосунках можуть слугувати інструментом адаптації до нових життєвих умов або розвитку внутрішньої гармонії в родині [6].

Таким чином, наукове вивчення конфліктів, а також ефективні методи їх врегулювання, зокрема медіаторні технології, є надзвичайно важливими для розвитку не лише теоретичних аспектів конфліктології, але й практичних підходів до вирішення сімейних та міжособистісних конфліктів у сучасному суспільстві.

«Закордонні дослідження, а саме Джона Готтмана, розглядають сімейні конфлікти з погляду їхніх впливів на стабільність та тривалість сімейних відносин. Джон Готтман вивчає конфлікти, їхні причини та наслідки, надаючи

інсайти для розвитку ефективних стратегій управління сімейними відносинами [7].»

«Дослідження Вероніки Андрєєнко зосереджуються на аналізі взаємозв'язку сімейних конфліктів та їхнього впливу на психічне здоров'я дитини [3]. Автор досліджує фактори, що сприяють виникненню конфліктів, як в сім'ї так і в освітніх закладах та розглядає можливі шляхи їх подолання. Поняття сімейного конфлікту є об'єктом інтенсивного вивчення як українських, так і закордонних вчених. Це поняття також обумовлюється його динамікою, адже сімейні конфлікти можуть змінюватися з часом, відзначаючи етапи загострення та пом'якшення. Розглядання сімейного конфлікту враховує важливість розуміння контексту та особливостей кожної родини, а також виявлення специфічних аспектів конфліктів, що можуть бути адресовані за допомогою медіаторних технологій.»

Отже конфлікт — це соціально-психологічне явище, яке виникає як невирішена суперечність між двома або більше сторонами, що мають різні інтереси, цінності, погляди або потреби. Він може проявлятися в різних сферах життєдіяльності індивідів та колективів, зокрема в родинному середовищі, де конфлікти набувають особливої важливості. Сімейний конфлікт виникає в результаті взаємодії членів сім'ї і стосується різноманітних аспектів їхнього життя: фінансових питань, виховання дітей, розподілу обов'язків, організації побуту тощо. Тривалий або неурегульований конфлікт у сім'ї може суттєво вплинути на її гармонію та добробут, що, у свою чергу, позначається на психологічному кліматі та якості життя кожного її члена.

Медіація як метод вирішення конфліктів передбачає участь третьої незалежної сторони — медіатора, який допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення. Важливою ознакою медіації є те, що вона не передбачає нав'язування рішення ззовні, а лише сприяє досягненню консенсусу шляхом відкритого діалогу та пошуку компромісів. Медіатор створює умови для взаєморозуміння, надає ясність у спірних питаннях та

пропонує варіанти врегулювання конфлікту, що дозволяє сторонам домовитися без зовнішнього тиску чи примусу.

Медіаторні технології, що використовуються у процесі медіації, включають різні стратегії та методи, які націлені на досягнення взаємовигідного результату для всіх учасників конфлікту. Це може включати активне слухання, переконання, аналіз позицій сторін, використання різноманітних комунікативних технік тощо.

Типологія сімейних конфліктів є необхідною для систематизації та аналізу різноманітних ситуацій, що виникають у родинному середовищі. Одним із основних видів сімейних конфліктів є конфлікти між партнерами, які часто мають свої корені у різницях у поглядах на роль кожного з них у родині, а також у розподілі обов'язків і ресурсів. Такі конфлікти можуть стосуватися як поверхневих питань (наприклад, розподілу побутових обов'язків), так і більш глибоких проблем, пов'язаних із різними уявленнями про партнерство, особисті очікування та переконання.

З психологічної точки зору, важливо враховувати не лише явні причини конфлікту, але й глибинні фактори, які можуть бути зумовлені минулим досвідом кожного з партнерів, їхніми установками та попередніми стосунками. Психологічний аналіз конфліктів дозволяє виявити певні патерни поведінки, які можуть бути чинниками стійкості або, навпаки, дестабілізації відносин. Для забезпечення стабільності в родинному житті важливо розуміти ці аспекти та працювати над їх усуненням або мінімізацією.

Конфлікти між батьками та дітьми займають важливе місце в типології сімейних конфліктів, оскільки вони можуть мати значний вплив на розвиток особистості дитини та її психологічний стан. Такий конфлікт часто пов'язаний з різницею у поглядах на виховання, рівень контролю, дозволені межі та інші аспекти взаємодії між поколіннями. Особливо важливим є врахування вікових особливостей розвитку дитини, оскільки на кожному етапі її життя виникають різні потреби та очікування від батьків. Тому конфлікти між батьками та

дітьми можуть варіюватися в залежності від віку та психологічного розвитку дитини, що потребує індивідуального підходу до їх вирішення.

Загалом, ефективне вирішення сімейних конфліктів, зокрема між партнерами та між батьками і дітьми, є важливим чинником, що впливає на стабільність та гармонію в родині. Медіаторні технології, спрямовані на допомогу в досягненні взаєморозуміння та врегулювання конфліктів, є надзвичайно корисним інструментом для зміцнення сімейних відносин та збереження психологічного благополуччя родини.

«Наприклад, на підлітковому етапі діти можуть переживати конфліктні ситуації через формування власної ідентичності та незалежності [10, с 138]. Батьки, з іншого боку, можуть стикатися із викликами адаптації до змін у поведінці та потребах своїх дітей. Конфлікти між різними поколіннями становлять значущий аспект сімейних відносин, особливо в умовах швидких соціокультурних змін. Ольга Козаченко надає цікавий аналіз стану української багатопоколінної сім'ї. Автор зазначає, що в українському суспільстві можна побачити ту саму особливість міжпоколінної допомоги, проте з боку батьків. Адже важливу роль у функціонуванні молодшої сім'ї продовжують відігравати батьки, які дуже часто забезпечують молоде подружжя не лише житлом, але й грошми та продуктами. Варто зазначити, що багатопоколінну сім'ю потрібно розглядати не лише з позитивного боку, але й як джерело виникнення конфліктів та стресів в контексті зв'язків між різними поколіннями [19, с251].»

Конфлікти між поколіннями часто виникають через відмінності в цінностях, поглядах на життя та способах сприйняття світу. Однією з основних причин таких конфліктів є генераційна різниця в досвіді та соціокультурних уявленнях. Молодше покоління може виявляти незадоволення щодо стереотипів чи традицій, які були актуальними для попередніх поколінь, прагнучи запровадити нові підходи, ідеї та цінності. При цьому важливо зазначити, що конфлікти між поколіннями не завжди є негативними явищами. Вони можуть стати каталізатором обговорення та переосмислення різних точок зору, що сприяє еволюції сімейних традицій та адаптації до змін у

суспільстві. Ключовою умовою для конструктивного розв'язання цих конфліктів є відкритий діалог, здатність слухати та поважати думки кожного покоління, що забезпечує гармонію та стабільність у сімейному середовищі [20, с. 17].

Фактори виникнення сімейних конфліктів є різноманітними та включають не лише соціокультурні, а й економічні аспекти, які можуть значно впливати на динаміку сімейних відносин. Зокрема, економічні чинники, зокрема розподіл фінансових зобов'язань між членами сім'ї, часто стають джерелом суперечок та невдоволення. Нерівномірне розподілення фінансових обов'язків може спричинити не лише конфлікти, а й стрес, який впливає на загальний психологічний стан родини. Враховуючи ці фактори, важливо встановлювати відкритий діалог щодо фінансових цілей та стратегій, спільно працювати над бюджетуванням та забезпеченням економічної стабільності, що може допомогти зменшити негативні наслідки економічних аспектів на сімейні відносини [21].

Крім того, культурні розбіжності є суттєвим чинником виникнення сімейних конфліктів, особливо в умовах глобалізації та зростання культурного різноманіття. Культурні конфлікти можуть стосуватися різних аспектів сімейного життя, зокрема сімейних цінностей, релігійних поглядів, традиційних ролей чоловіка та жінки. Наприклад, різні підходи до виховання дітей або розуміння ролі сім'ї в суспільстві можуть призвести до напруги в родинних стосунках. Для ефективного подолання таких культурних конфліктів необхідно активно працювати над розвитком взаєморозуміння, терпимості та поваги до культурних відмінностей, що дозволить зміцнити сімейні відносини та забезпечити їх гармонійний розвиток [13, с. 97].

Сімейні конфлікти мають значний вплив не лише на внутрішню структуру родини, а й на соціальну стабільність у суспільстві загалом. Це питання активно досліджується соціологами різних шкіл. Еміль Дюркгейм наголошував на важливості сімейної структури для стабільності суспільства, вважаючи сім'ю основою соціального порядку, що сприяє соціалізації нового

покоління. Проте, на його думку, конфлікти всередині родини можуть призвести до соціальної дисгармонії. Толкотт Парсонс також розглядав сім'ю як систему, яка виконує важливі функції для суспільства, такі як соціалізація, стабілізація особистості та передача соціальних цінностей. Він зазначав, що конфлікти в сім'ї можуть порушити ці функції, що призводить до дисфункціональності. У свою чергу, Карл Маркс і Фрідріх Енгельс у своїх теоріях класового суспільства підкреслювали, що сімейні конфлікти відображають та підтримують класові нерівності, що є важливим аспектом у розумінні соціальних процесів [5, с. 46–47].

Вивчення впливу сімейних конфліктів на психологічний розвиток особистості є важливою темою в рамках психоаналітичних, соціологічних та педагогічних досліджень. Зокрема, науковці, такі як Карен Хорні та Еріх Фромм, акцентували увагу на тому, як сімейні конфлікти можуть стати рушійною силою для формування характеру та психічного здоров'я індивіда. Вони підкреслювали, що деструктивні динаміки у сімейних стосунках мають глибокий вплив на розвиток особистості, оскільки сім'я є основним соціальним контекстом, у якому дитина формує своє уявлення про себе та навколишній світ.

Карен Хорні, як представник психоаналітичної школи, розглядала вплив негативних сімейних відносин на розвиток особистості, зокрема, на формування тривожних патернів поведінки та порушень емоційної стабільності. Еріх Фромм також наголошував на тому, що внутрішні конфлікти в родині можуть призвести до спотворення особистісної ідентичності, що, в свою чергу, обмежує можливості для конструктивної взаємодії в суспільстві.

Жан Піаже, у своїх дослідженнях розвитку дитини, зазначав важливість взаємодії з батьками та іншими членами родини, зокрема в контексті вирішення конфліктів. Він стверджував, що конфлікти, навіть якщо вони виглядають негативно, можуть стимулювати розвиток когнітивних та емоційних навичок у дітей, якщо вони мають конструктивний характер.

Напружені ситуації, зокрема, допомагають дитині формувати здатність до розв'язання проблем, розуміння власних емоцій та емоцій інших, що є важливими аспектами соціального розвитку.

Сімейні конфлікти, з точки зору соціології, є відображенням більш широких соціальних та економічних відносин у суспільстві. Соціологи досліджують, як соціальні структури, культурні норми та економічні умови формують сімейні ролі та взаємодії між членами родини. Вони стверджують, що родина є мікросоціальною одиницею, в якій відбиваються соціальні нерівності та впливи зовнішніх факторів, що визначають соціальну поведінку та відносини.

Психологічні чинники, такі як різниця в особистісних характеристиках членів родини, відіграють важливу роль у виникненні конфліктів. Наприклад, конфлікти можуть бути спричинені різними стилями комунікації, поглядами на виховання дітей або реакціями на стресові ситуації. Низький рівень емоційного інтелекту та недостатня здатність до управління емоціями часто поглиблюють конфлікти, особливо коли відсутня здатність до співпереживання або слухання іншої сторони.

Одним із ключових аспектів у розв'язанні сімейних конфліктів є ефективна комунікація. Налагодження відкритого діалогу, де кожен член родини може вільно висловлювати свої почуття та думки, допомагає знизити рівень напруги та забезпечує конструктивне вирішення проблем. Медіація, як метод розв'язання конфліктів, є потужним інструментом для забезпечення взаєморозуміння та знаходження компромісів у сімейних відносинах.

Іншим важливим аспектом є справедливий розподіл обов'язків у родині. Соціологічні дослідження вказують на те, що нерівномірний розподіл домашніх завдань або матеріальних обов'язків часто стає джерелом конфліктів, особливо коли один з членів родини відчуває перевантаження чи незадоволення.

Загалом, розуміння того, як сімейна структура відображає економічні та соціальні відносини, а також впливає на розвиток особистості, допомагає

сформулювати стратегії для мінімізації негативних наслідків сімейних конфліктів. Це включає розвиток медіаторських технологій, які можуть сприяти відновленню гармонійних відносин у родині, зокрема через покращення комунікації, врегулювання ролей та відповідальностей, а також через підвищення емоційної грамотності членів родини.

«Медіатор повинен усвідомлювати минулі події, які можуть впливати на сучасні конфлікти, та сприяти виявленню коренів проблем [22, с. 67]. Важливо розглядати родинні відносини у широкому контексті, враховуючи різні покоління та їхні взаємодії. На етапі формування сім'ї конфлікти можуть виникати через адаптацію до нового життя разом, встановлення ролей та вирішення питань, пов'язаних із зазначенням нових обов'язків. У період зростання дітей конфлікти можуть виникати у зв'язку з різними підходами батьківства, вихованням дітей та розподілом відповідальності. Сімейні кризи, такі як підлітковий період чи криза середніх років, також можуть призводити до конфліктів, впливаючи на розподіл уваги, зміну ролей членів сім'ї та їхніх очікувань [10, с. 139]. Взаємозв'язок конфліктів із змінами у структурі сім'ї підкреслює необхідність розвитку навичок управління конфліктами та пошуку конструктивних рішень для забезпечення стабільності та гармонії в родині на різних етапах її розвитку. Отже, взаємозв'язок конфліктів із змінами у структурі сім'ї є невід'ємною частиною розуміння динаміки родинного життя. Конфлікти можуть виникати на різних етапах сімейного циклу та впливати на структуру сім'ї через різні фактори.»

Медіація в сімейних конфліктах є складним і багатогранним процесом, що базується на ряді основних принципів, які визначають її ефективність та сприяють конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій. Ці принципи забезпечують підтримку довіри, взаєморозуміння та конструктивного діалогу між сторонами, що дозволяє досягти сталих і справедливих рішень.

Принципом нейтральності є основою медіації. Медіатор повинен залишатися об'єктивним і непристрасним, не схиляючись на жодну зі сторін конфлікту. Його роль полягає у створенні безпечного середовища для

обговорення, де кожен учасник може висловити свою позицію без страху бути неправильно зрозумілим або осудженим. Цей принцип підвищує ефективність медіації, оскільки знижує рівень напруги та сприяє відновленню взаємної поваги між сторонами.

Добровільність участі в медіаційному процесі означає, що сторони самостійно вирішують, чи брати участь у медіації. Це дозволяє уникнути примусу, а також забезпечує готовність сторін до співпраці, що є важливим для досягнення ефективних і довготривалих рішень. Добровільність створює основу для самовизначення кожного учасника конфлікту, що підвищує відповідальність за прийняті рішення.

Принцип конфіденційності є важливим аспектом, що гарантує безпеку інформації, яка обговорюється в процесі медіації. Всі заяви та обговорення, що мають місце в межах медіації, не можуть бути використані в інших контекстах або передані третім сторонам без згоди учасників. Цей принцип сприяє відкритості та довірі, дозволяючи сторонам відверто обговорювати свої потреби, проблеми та можливі рішення без побоювань щодо негативних наслідків для їхньої репутації або відносин.

Принцип справедливості передбачає рівний доступ усіх учасників до медіаційного процесу та можливість висловити свої думки й інтереси. Важливо, щоб кожен учасник мав змогу почути і бути почутим, а також був рівний в правах щодо вирішення конфлікту. Це допомагає створити збалансований підхід до вирішення конфлікту, мінімізуючи можливість одностороннього впливу або нечесних практик.

Активна участь учасників конфлікту є ключовим елементом ефективної медіації. Сторони повинні активно залучатися до процесу пошуку рішень, визначення своїх інтересів та потреб. Цей підхід підкреслює важливість самовизначення та відповідальності кожного учасника за результат медіації. Взаємодія учасників під керівництвом медіатора дозволяє знаходити оптимальні варіанти розв'язання конфлікту, що є прийнятними для всіх сторін.

Медіація в сімейних конфліктах складається з кількох етапів, кожен з яких має свою специфіку та мету.

Підготовчий етап: на цьому етапі медіатор знайомить сторони з процесом медіації, пояснює основні принципи та правила, а також допомагає встановити довіру між учасниками.

Етап обговорення та визначення інтересів: учасники конфлікту мають можливість відкрито висловити свої потреби, інтереси та переживання. Медіатор підтримує конструктивний діалог, сприяючи формуванню спільного розуміння ситуації.

Етап пошуку рішень: на цьому етапі сторони, за підтримки медіатора, обговорюють можливі варіанти вирішення конфлікту, аналізують переваги та недоліки кожного з них, знаходять компромісні рішення.

Етап досягнення угоди: після того як сторони визначають оптимальне рішення, медіатор допомагає формалізувати угоду, яка має чіткі та взаємоприйнятні умови для всіх учасників.

Медіація в сімейних конфліктах є потужним інструментом для досягнення мирного та справедливого вирішення суперечок. Принципи нейтральності, добровільності, конфіденційності, справедливості та активної участі сторін створюють умови для ефективної взаємодії та конструктивного пошуку рішень. Медіаційний процес, спрямований на збереження гармонії в родині, є етичним і результативним підходом до вирішення сімейних суперечок, забезпечуючи стабільність і розвиток міжособистісних відносин.

Перший етап — це визначення проблеми та узгодження участі сторін у медіації. На цьому етапі медіатор визначає обсяг конфлікту, а також переконує сторони у доцільності та вигодах медіаційного підходу.

Другий етап — це збір інформації та ідентифікація інтересів сторін. Медіатор активно слухає сторони, сприяє розкриттю їхніх поглядів та інтересів, допомагаючи визначити ключові аспекти конфлікту.

На третьому етапі відбувається створення спільного погляду на проблему та генерація варіантів вирішення. Медіатор сприяє творчому

процесу, заохочуючи сторони працювати разом та розвивати взаємно прийняті рішення.

Четвертий етап — це узгодження та укладення угоди. На цьому етапі медіатор висловлює конкретні пропозиції, спрямовані на досягнення взаємо прийнятного рішення. Сторони обговорюють та уточнюють умови угоди, що стає основою для подальшої дії.

Останній етап — це визначення подальших кроків та відстеження виконання угоди. Медіатор допомагає сторонам розробити план впровадження угоди та встановлює механізми вирішення можливих конфліктів у майбутньому [20, с. 67].

«Кожен із цих етапів сприяє створенню ефективного та структурованого процесу медіації для вирішення сімейних конфліктів. Медіатор у сімейних конфліктах використовує різні техніки спілкування для підтримки конструктивного діалогу та сприяння вирішенню проблем.» Однією з основних технік є активне слухання, яке передбачає уважне вислуховування поглядів і почуттів учасників конфлікту, демонстрацію поваги та розуміння. Це, в свою чергу, сприяє покращенню комунікації та створенню атмосфери довіри між сторонами.

Ще однією важливою технікою є постановка запитань. Медіатор застосовує відкриті та уточнюючі запитання, що дозволяє отримати більш детальну інформацію й стимулювати обговорення. Це допомагає виявити ключові аспекти конфлікту та сприяє пошуку можливих рішень. Емпатія є ще однією важливою складовою медіаційного процесу. Медіатор прагне зрозуміти емоційний стан учасників, що позитивно впливає на розвиток ефективної комунікації і підтримує процес вирішення конфлікту. Активне використання рефреймінгу (переформулювання) також сприяє ефективному розв'язанню конфліктів, дозволяючи сторонам переглянути ситуацію під іншим кутом та знайти конструктивні альтернативи. Медіатор допомагає переосмислити висловлювання сторін, що дозволяє знизити емоційну напругу та побудувати більш конструктивну взаємодію [3, с. 72-73].

Важливим аспектом медіації в сучасному світі є інтеграція новітніх технологій, що значно підвищують доступність і ефективність процесу. Віртуальні платформи для проведення медіаційних сесій, електронні інструменти для обміну інформацією та онлайн-ресурси для навчання значно розширюють можливості для учасників, надаючи їм зручність і гнучкість. Технологічні інновації не тільки забезпечують доступність медіаційних послуг, але й сприяють створенню нових форматів медіації, що дозволяють долати просторові та часові обмеження. Крім того, медіація набуває популярності не лише в контексті сімейних конфліктів, але й у сферах бізнесу, освіти, міжнародних відносин і громадської діяльності, що свідчить про її універсальність та ефективність у вирішенні конфліктів різного характеру [24, с. 63].

Окремим аспектом є розвиток професійної етики та стандартів у медіації. Розвиток спеціалізованих освітніх програм, сертифікаційних курсів та професійних об'єднань сприяє підвищенню якості медіаційних послуг та забезпечує більшу довіру до медіаторів. Професіоналізація медіаційного процесу є важливим чинником, що дозволяє забезпечити належну підтримку учасникам конфліктів та сприяє досягненню більш ефективних і справедливих результатів. Сучасні медіаторські технології активно реагують на нові виклики суспільства, покращуючи механізми вирішення конфліктів у різних сферах життя [9, с. 59].

Отже, медіація, як метод вирішення сімейних конфліктів, стає все більш важливим інструментом у сучасному суспільстві. Завдяки своїм принципам нейтральності, добровільності, конфіденційності, справедливості та активній участі сторін, медіація створює умови для ефективного вирішення конфліктів та покращення міжособистісних відносин.

2.2 Ефективність застосування медіативних технологій у врегулюванні конфліктів серед членів сім'ї

Сім'я є природним середовищем, яке забезпечує фізичний, духовний, інтелектуальний, культурний та соціальний розвиток дитини, а також її матеріальне забезпечення. У контексті інтеграції України до європейського співтовариства пріоритетним завданням держави стає зміцнення сімейної інституції та формування дієвого механізму захисту прав суб'єктів сімейних відносин відповідно до міжнародних стандартів, зокрема європейських.

Розпад сімей, значною мірою, зумовлений конфліктами, які виникають у сімейних правовідносинах. Однак сфера правового регулювання сімейного права не завжди охоплює всі аспекти таких конфліктів. На відміну від інших приватноправових відносин, сімейні відносини мають унікальну природу, що поєднує моральні та юридичні аспекти. Ця особливість ускладнює застосування суто правових механізмів вирішення сімейних конфліктів.

Юрисдикційні процедури, як правило, орієнтовані на задоволення вимог однієї зі сторін за допомогою державного примусу, що не завжди сприяє досягненню головної мети – відновленню гармонії в сім'ї. Водночас судовий або адміністративний порядок вирішення спорів не враховує комплексного підходу, який би забезпечив не лише правову, а й емоційну підтримку конфліктуючих сторін.

Існуючі процесуальні засоби примирення подружжя демонструють низьку ефективність. Зокрема, формалізований характер таких процедур (наприклад, встановлення строку для примирення) не забезпечує повноцінного відновлення стосунків між сторонами. Як у судовому провадженні, так і в органах реєстрації актів цивільного стану (РАЦС), ці заходи зводяться до формальної відстрочки часу, яка рідко призводить до реального примирення.

З огляду на зазначені виклики, актуальним є впровадження альтернативних способів вирішення сімейних конфліктів, зокрема медіації.

Цей інструмент дозволяє враховувати індивідуальні особливості відносин між сторонами, акцентуючи увагу на пошуку консенсусу та зміцненні сімейних зв'язків. Європейська практика демонструє успішні приклади застосування медіації як засобу не лише правового, але й морального врегулювання спорів.

Сім'я залишається центральною ланкою суспільства, а тому забезпечення її стабільності є пріоритетним завданням держави. Для цього необхідно:

1. Гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами у сфері сімейних відносин.
2. Розширити доступ до альтернативних способів вирішення конфліктів, включаючи медіацію.
3. Розробити заходи підтримки сімей, спрямовані на подолання моральних і соціальних бар'єрів.

Успішна реалізація цих заходів сприятиме зміцненню сімейних інститутів, підвищенню рівня захисту прав дитини та гармонізації суспільних відносин у контексті європейської інтеграції України.

Якщо ж передбачаються активні дії щодо примирення з боку третьої особи, що представляє державну владу, то і примирення, і переговори в будь-якій іншій сфері людських взаємин доцільніше проводити поза підлеглим суворим вимогам процесуальної форми судовим процесом.

Судовий розгляд сімейних спорів характеризується специфікою, яка ускладнює процес ефективного встановлення обставин справи. Особливу роль у цьому відіграє необхідність дотримання вимог щодо достатності та достовірності доказів, якими сторони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення. Природа сімейних правовідносин, особливо їх моральна складова, обумовлює складність збереження та документального підтвердження доказів, що відображають майновий або немайновий вклад кожного із членів сім'ї в її розвиток. Такі аспекти, як емоційна підтримка, виховний вплив на дітей чи інші моральні аспекти сімейного життя, практично

неможливо підтвердити за допомогою окремих матеріальних носіїв інформації.

Зважаючи на ці обставини, перспективним підходом до вирішення сімейних спорів є застосування способів альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, ADR).

Альтернативне вирішення спорів (ADR) охоплює методи та прийоми, спрямовані на врегулювання конфліктів шляхом пошуку взаємоприйняттого рішення, що враховує інтереси всіх сторін. Цей підхід дозволяє не лише врегулювати конфлікт, а й уникнути ескалації напруженості між учасниками спору.

Переваги ADR у контексті сімейних спорів очевидні:

1. Оперативність. Примирливі процедури можуть бути застосовані недовзі після виникнення конфлікту, що дозволяє мінімізувати час вирішення спору.

2. Безпосередня участь сторін. До процесу залучені саме учасники спірних правовідносин, які найкраще розуміють причини конфлікту та його контекст.

3. Можливість залучення представників. Сторони можуть залучати представників, зокрема юристів, психологів чи інших експертів, що підвищує ефективність процесу.

4. Простота та доступність. Процедури ADR є менш формалізованими, не потребують значних фінансових та організаційних ресурсів.

5. Конфіденційність. На відміну від судового розгляду, ADR забезпечує збереження приватності учасників, що є важливим для сімейних спорів.

6. Примирення та відновлення відносин. Медіація, як одна з форм ADR, спрямована не лише на врегулювання конфлікту, але й на відновлення діалогу між сторонами, створення умов для майбутньої співпраці.

Особливість медіації полягає в її акценті на спільному пошуку взаємоприйняттого рішення. Учасники конфлікту залучаються до активної

роботи над усуненням причин суперечності, що не лише підвищує їхню самооцінку, але й сприяє розвитку навичок конструктивного діалогу.

У сімейних справах ADR дозволяє не лише уникнути затягування судових процедур, а й вирішити конфлікт із мінімальними емоційними втратами для учасників. Цей підхід особливо ефективний у спорах, де йдеться про інтереси дітей, адже він орієнтований на збереження та розвиток партнерських відносин між батьками, які забезпечують благополуччя дитини.

Таким чином, застосування альтернативного вирішення спорів у сфері сімейного права є не лише доцільним, але й необхідним інструментом для підвищення ефективності врегулювання конфліктів, збереження сімейних цінностей та гармонізації суспільних відносин.

Ці властивості способів альтернативного вирішення спорів не тільки відрізняють їх від судового захисту, а й є особливо цінними для вирішення спорів, які по своїй природі виходять за межі права і в яких принципово важливим є збереження в майбутньому нормальних взаємовідносин між сторонами конфлікту (сімейні, спадкові, трудові тощо).

Загалом світова практика альтернативного вирішення правових конфліктів використовує такі основні методи: арбітраж (arbitration) – спосіб вирішення спору за допомогою незалежної, нейтральної особи – арбітра (або групи арбітрів), що вповноважений винести обов’язкове для сторін рішення; медіація (mediation), що передбачає врегулювання правового конфлікту за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні угоди; переговори (negotiation) – спосіб врегулювання правового спору безпосередньо сторонами без будь-яких посередників. Елементи цих трьох «чистих» способів входять складовою частиною до багатьох інших процедур, які також застосовуються в країнах Європи, як от: «мед-арб» (med-arb), «міні-суд» (mini-trial), незалежна експертиза щодо встановлення фактичних обставин справи (neutral expert factfinding), приватна судова система (private court system) тощо.

Одним із найпоширеніших напрямів альтернативного вирішення спорів є сімейна медіація, яка займає чільне місце серед видів медіації, що активно застосовуються в сучасній правовій практиці. На перший погляд, використання медіації в сімейних спорах може здаватися менш раціональним порівняно з іншими процедурами вирішення конфліктів. Це обумовлено емоційною напруженістю таких спорів, високим рівнем суб'єктивності сторін та часто тривалим характером конфлікту. Однак практика доводить, що саме цей спосіб вирішення спорів демонструє високу конструктивність і здатність досягати позитивних результатів для всіх учасників процесу.

Сімейна медіація визначається як процедура врегулювання конфліктів та правових спорів, що виникають у межах сімейних правовідносин, за участю незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника – медіатора. Її ключовими характеристиками є добровільність, конфіденційність, рівноправність сторін та орієнтованість на пошук взаємоприйняттого рішення. На відміну від судового розгляду, сімейна медіація не фокусується на визначенні винного чи правоти сторін, а спрямована на досягнення консенсусу з урахуванням інтересів і потреб кожної із залучених осіб.

Ефективність сімейної медіації пояснюється кількома чинниками:

1. Психологічний аспект. Медіація дозволяє сторонам висловити свої емоції, розуміння конфлікту та потреби в безпечному середовищі, що знижує рівень напруги та сприяє емоційному відновленню.
2. Фокус на майбутньому. Процедура спрямована на створення умов для подальшого конструктивного спілкування між сторонами, що особливо важливо у випадках, коли зберігається спільна відповідальність, наприклад, щодо виховання дітей.
3. Індивідуальний підхід. Медіатор допомагає учасникам розробити рішення, яке найкраще відповідає їхнім унікальним потребам і обставинам.
4. Зменшення витрат. Сімейна медіація є менш затратною за часом і фінансами процедурою порівняно з судовими процесами.

Таким чином, сімейна медіація виступає не лише альтернативним, але й перспективним підходом до вирішення сімейних спорів. Її застосування сприяє збереженню міжособистісних стосунків, створенню умов для подальшого співробітництва та формуванню культури мирного вирішення конфліктів у суспільстві.

Як вбачається зі змісту п.7 Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № (98) 1 щодо медіації в сімейних питаннях від 2 січня 1998 року, *значення медіації в сімейних справах* полягає в тому, що її застосування може:

- поліпшувати спілкування між членами сім'ї;
- зменшувати конфлікти між сторонами в спорі;
- забезпечувати полюбовне вирішення спору;
- забезпечувати безперервність особистих контактів між батьками і дітьми;
- знижувати соціальні та економічні збитки від розлучень і розставань;
- зменшувати час, необхідний для вирішення конфліктів іншими способами.

Як і будь-яка медіаційна процедура вона здійснюється на засадах добровільності, конфіденційності, рівності, незалежності та безсторонності медіатора тощо.

Водночас медіація в сімейних справах має свою специфіку. По-перше, в багатьох випадках можливість проведення медіації залежить від правового статусу та особистісних якостей сторін сімейного конфлікту.

«У низці досліджень медіації в сфері питань розлучення, розподілу майна, опіки над дітьми тощо показано, що успішність результату переговорів може бути прогнозована на основі здатності сторін до кооперації один з одним. Навпаки, ті пари, які вважають взаємодію один з одним майже неможливою, історія відносин яких включає розбіжності та суперечки до і після розлучення, а також випадки фізичного насильства, демонстрували слабкі результати медіативних процедур.»

У сучасному суспільстві сімейні конфлікти є поширеним явищем, яке суттєво впливає не лише на стосунки між дорослими, а й на психоемоційний стан дітей, залучених до таких спорів. Зазвичай, дитина (малолітня або

неповнолітня фізична особа), яка стає учасником сімейного конфлікту, не володіє повним обсягом цивільної дієздатності, що значно обмежує її можливості самостійно захищати свої права та інтереси. У зв'язку з цим, питання застосування медіації як альтернативного способу врегулювання сімейних спорів набуває особливого значення.

Сімейні конфлікти, як правило, супроводжуються інтенсивними емоційними переживаннями, які заважають сторонам об'єктивно оцінювати ситуацію і конструктивно вирішувати суперечності. Особливо гостро це проявляється у дітей, які через вікові особливості емоційності та недостатній життєвий досвід мають ще менше ресурсів для орієнтації в конфліктній ситуації. У таких умовах медіація стає ефективним інструментом, що допомагає сторонам "вентилювати" емоції, зосереджуватися на пошуку рішення, орієнтованого на майбутнє, та залучати спеціалістів-психологів для надання підтримки як дорослим, так і дітям.

Сімейні правовідносини охоплюють широкий спектр можливих дій у випадку конфлікту, таких як:

- розірвання шлюбу;
- розподіл спільно нажитого майна (добровільний або через суд);
- встановлення або оспорування батьківства;
- визначення місця проживання дитини;
- стягнення аліментів на утримання дітей, подружжя чи батьків;
- позбавлення батьківських прав тощо.

Особливість медіації в таких справах полягає в необхідності її узгодження з судовою процедурою. Наприклад, у разі успішної медіації сторони можуть досягти домовленостей щодо укладення мирової угоди, відмови від позову або визнання позовних вимог. При цьому кінцева медіаційна угода повинна відповідати як правовим нормам, так і процедурним строкам.

Чимало аспектів сімейних конфліктів перебувають поза межами правового регулювання, а рішення під час медіації часто базуються на

моральних нормах і цінностях сторін, їхніх суб'єктивних уявленнях про добро, зло, справедливість тощо. У цьому контексті медіатор має забезпечити, щоб досягнуті домовленості не суперечили чинному законодавству. Крім того, сторони конфлікту можуть бути спрямовані на консультації до юриста чи інших спеціалістів у галузі права. Важливо підкреслити, що медіатор має право надавати лише загальну правову інформацію, але не давати юридичних консультацій.

У випадках, коли сімейний спір стосується прав та інтересів дитини чи особи під опікою (піклуванням), необхідним є врахування позиції органів опіки та піклування. Ці органи виконують низку важливих функцій, зокрема:

- нагляд за діяльністю опікунів і піклувальників;
- забезпечення тимчасового влаштування дітей, які потребують опіки;
- розгляд звернень дітей щодо неналежного виконання батьківських обов'язків;
- участь у судових справах, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх.

Участь таких органів у процесі медіації сприяє врахуванню інтересів дітей та допомагає забезпечити баланс між правами й обов'язками сторін.

Медіація в сімейних спорах є багатовимірним процесом, що поєднує юридичні, психологічні та етичні аспекти. Її ефективне проведення вимагає врахування специфіки сімейних правовідносин, залучення спеціалістів відповідного профілю та забезпечення гармонізації інтересів усіх сторін, включаючи дітей. Такий підхід сприяє зниженню емоційної напруги, зміцненню довіри між сторонами і, зрештою, формуванню більш стійких і гуманних стосунків у сімейному середовищі.

З огляду на те, що органи опіки та піклування за характером своєї діяльності часто стикаються із сімейними конфліктами, навіть якщо медіація не закінчилася примиренням, службовці органів опіки та піклування, ознайомившись із технологією та/або процедурою сімейної медіації, в межах своєї діяльності зможуть використовувати їх для сприяння врегулювання сімейних конфліктів в своїй подальшій практиці.

По-п'яте, за загальним правилом, медіатор не може відмовитись від проведення медіації. Водночас особливістю сімейної медіації є те, що тут медіатор має звертати особливо ретельну увагу на факти насильства в минулому і на те, чи не можуть вони відбутися в майбутньому у відносинах між сторонами, а також на ті наслідки, які може мати ця обставина для позицій сторін спору. З огляду на це він має право приймати самостійне рішення про доцільність проведення медіації, в тому числі і про неприйнятність процесу медіації в конкретних умовах.

В Україні, на жаль, потенціал альтернативного вирішення спорів нечасто використовується в сімейних конфліктах. Найбільш поширеним є використання приватної експертизи при вирішенні майнових спорів подружжя, в той час як сімейна медіація та нейтральне встановлення обставин справи залишаються поза належною увагою.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що використання сімейної медіації при вирішенні сімейних конфліктів не тільки є необхідною умовою стимулювання процесу модернізації національного механізму захисту прав особи, а також за рахунок збереження та відновлення нормальних взаємовідносин між конфліктуючими членами родини зміцнюватиметься інститут сім'ї в Україні.

З метою визначення ефективності застосування медіативних технологій у врегулюванні сімейних конфліктів нами було створено порівняльну таблицю вирішення сімейного спору (конфлікту) за допомогою суду, соціальної служби та медіатора. Показниками, за якими ми здійснили порівняння стали такі: час, участь, залучення представників сторін, процедура, фінансові витрати, нерозголошення, кінцева мета, організація процесу.

Таблиця 2.1. Порівняльна таблиця вирішення сімейного спору (конфлікту) за допомогою суду, соціальної служби, медіатора

Показник	Судове вирішення справи	Соціальна служба	Залучення медіатора
Час	довготривалий процес подачі та розгляду справи	довготривалий процес збору інформації, здійснення оцінки потреб	можливість мінімізувати час між моментом виникнення конфлікту та часом переговорів
Участь	залучення адвокатів	залучення фахівців соціальних служб	участь безпосередніх учасників конфлікту
Залучення інших представників сторін	обмежена можливість залучення представників сторін, не всі готові свідчити у суді	обмежена можливість або неможливість залучення інших представників сторін	необмежена можливість залучення до участі представників сторін конфлікту
Процедура	процедури є обов'язковими, не завжди можна вийти з процесу без наслідків	процедура є обов'язковою та бюрократизованою	процедура медіації спрощена та добровільна
Фінансові витрати	потребує значних затрат як фінансових, так і організаційних	не потребує фінансових витрат	не потребує значних затрат фінансових, організаційних чи інших ресурсів

Нерозголошення	Конфіденційність	конфіденційність дотримується, але залучається багато представників	конфіденційність
Кінцева мета	метою є визначити, хто правий за законом	метою є провести всі процедури відповідно законодавства та визначити, хто має більше прав	медіація надає можливість вирішити конфлікт та примирити конфронтуючі сторони
Організація процесу	пошук доказів та неправоти опонента	пошук доказів на користь одного із партнерів	медіація передбачає спільну діяльність конфліктуючих сторін щодо пошуку взаємоприйнятної рішення

Як видно з таблиці процедура медіації в центрі уваги залишає самі сторони конфлікту, надає їм право прийняти та узгодити вирішення конфлікту з мінімальною тратою часу, організаційного ресурсу та бюрократії.

Ми пропонуємо у нашому дослідженні аналіз кейсу сімейного конфлікту за допомогою процедури медіації.

Кейс. Подружжя є власниками спільного бізнесу Школи іноземних мов, виховують двох малолітніх дітей. Після п'яти років подружнього життя, чоловік та дружина приймають рішення розлучитись, але не можуть досягти

домовленості у поділі/користуванні спільним бізнесом. Чоловік не погоджується розділити бізнес, дружина натомість використовує для тиску на чоловіка дітей та не дозволяє з ними бачитись. Чоловік залучає Службу у справах дітей, дружина поліцію.

Модель врегулювання даної ситуації за допомогою нейтрального посередника – медіатора.

Підготовчий етап. Медіатор з'ясовує завдання, яке потрібно виконати, тобто досягти домовленості стосовно керування бізнесом та спілкування, зустрічей із дітьми. Відбувається знайомство із учасниками процедури, медіатор пояснює правила спілкування та пересвідчується, що сторони щиро хочуть вирішити конфлікт. Також на цьому етапі всі сторони домовляються про час та частоту зустрічей.

Етап 1. Медіатор пояснює основні принципи медіації – конфіденційність, нейтральність медіатора, активна участь у обговоренні та прийнятті рішень самого подружжя, можливість вийти із процесу у будь який момент, тобто добровільна участь усіх сторін. У процесі медіації важливим етапом є уточнення всіх аспектів спору, що підлягають врегулюванню, а також можливість залучення додаткових осіб або тем для обговорення. Після початкової фази, яка включає збір інформації та визначення основних проблем, медіатор задає питання, чи варто додавати ще якісь питання до обговорення, що дозволяє не лише уточнити межі дискусії, а й забезпечити всебічне охоплення всіх потенційних точок напруги.

Медіатор має право запитати, чи необхідно залучати інших осіб, які можуть бути важливими для досягнення компромісу або для повного розуміння ситуації. Це можуть бути родичі, колеги або інші особи, чиє бачення та інтереси можуть мати значення для ефективного врегулювання конфлікту. Залучення сторонніх осіб дає можливість побачити конфлікт з іншої перспективи і забезпечує більш обґрунтоване та справедливе вирішення спору.

Крім того, медіатор пропонує сторонам різні варіанти формату спілкування, які можуть бути використані в залежності від ситуації. Наприклад, обговорення може відбуватися як у форматі колективної дискусії, так і індивідуально, з кожним учасником окремо. Останній варіант є доцільним у випадках, коли конфлікт знаходиться на стадії загострення, адже дозволяє уникнути прямого емоційного зіткнення між сторонами і дає можливість кожному висловити свої думки без посилення конфліктної напруги.

Якщо ж після уточнення всіх можливих аспектів не виникає нових тем для обговорення та залучення інших осіб, медіатор переходить до наступного етапу медіації, де основна увага зосереджується на формулюванні можливих варіантів вирішення конфлікту та підготовці до фінальних переговорів. Така систематизація етапів медіації забезпечує структурований підхід до вирішення спору, зберігаючи при цьому гнучкість і готовність до адаптації в залежності від розвитку ситуації.

Етап 2. На цьому етапі медіатор надає слово кожному із подружжя та записує ключові позиції, активно слухаючи та перепитуючи, віддзеркалюючи. Тут важливо резюмувати ключові позиції чоловіка та дружини стосовно питань спільного чи роздільного ведення бізнесу та зустрічей, виховання дітей. Рекомендується записувати позиції на дошці, щоб подружжя могли їх бачити. На цьому етапі медіатор виконує функцію модератора процесу комунікації між подружжям, забезпечуючи організацію взаємодії відповідно до правил і принципів конструктивного діалогу. Завдання медіатора полягає у сприянні відкритому вираженню позицій кожного з партнерів у спосіб, що виключає маніпуляції, агресію чи емоційний тиск, забезпечуючи емоційно безпечну атмосферу для обох сторін. Після того, як учасники процедури послідовно озвучили свої позиції, погляди та очікування, медіаційний процес переходить на наступний етап, орієнтований на аналіз висловлених точок зору та пошук компромісних рішень.

Етап 3. На цьому етапі важливо дозволити чоловіку та дружині проявити свої емоції – позитивні та особливо негативні, які у них виникають через конфлікт. Ефективність проведення цього етапу визначається пробудженням емпатії та розумінням, усвідомленням позиції один одного. Також можуть прозвучати та відкритись «приховані» інтереси та потреби чоловіка та дружини. Наприклад, у чоловіка інтересом є бути економічно незалежним, а потребою самореалізація, любов дітей, у жінки інтерес – досягти кращих результатів у бізнесі, а потреба та ж сама самореалізація, матеріальне забезпечення себе та дітей. Медіатор озвучує інтереси та потреби обох сторін та пересвідчується, чи вони погоджуються з ним.

Етап 4. Після того, як чоловік та дружина почули та усвідомили потреби один одного медіатор пропонує перейти формулювання ідей для вирішення конфлікту. Метод мозкового штурму є ефективним інструментом для вирішення конфліктів, зокрема в сімейних стосунках. Процес, за якого чоловік та дружина спільно шукають шляхи вирішення спору, може сприяти покращенню взаєморозуміння та співпраці. У цьому контексті важливо, щоб кожен з подружжя активно долучався до розв'язання конфлікту, висловлюючи власні пропозиції та ідеї.

Першим етапом є формулювання проблеми, яке супроводжується генерацією можливих варіантів вирішення. В рамках методики мозкового штурму обидва партнери по черзі озвучують свої ідеї, причому медіатор фіксує їх на дошці. Це забезпечує прозорість процесу і дозволяє кожному з подружжя побачити всі варіанти. Важливо, щоб кожна ідея була перепитана та перевірена на реалістичність. Це дозволяє уникнути нерозуміння і формулювати стратегії, які можуть бути реально впроваджені в життя.

Наприклад, чоловік може запропонувати ідею «Я працюю над рекламою нашого бізнесу з метою його розширення та масштабування», а дружина може озвучити варіант «Я організовую час для наших спільних дітей, щоб у них була можливість погуляти двічі на тиждень із батьком». Важливим моментом є те, що кожна ідея повинна бути погоджена обома партнерами. У результаті вибір

зазвичай падає на ті пропозиції, які отримують підтримку з боку обох, що забезпечує взаєморозуміння і спільне рішення.

У процесі мозкового штурму також важливо забезпечити рівність голосів, щоб кожен мав можливість висловити свою думку, а також гарантувати, що жодна з пропозицій не буде відкинута без належної оцінки. Такий підхід не тільки сприяє вирішенню конфлікту, але й зміцнює партнерські стосунки, оскільки кожен із подружжя відчуває свою залученість у процес прийняття рішень.

Етап 5. Медіатор допомагає формувати домовленість, в якій чітко прописано кожен прийнятий варіант вирішення спірної ситуації, хто із подружжя відповідальних за його виконання і в які часові проміжки він має бути виконаний. Все фіксується у заздалегідь підготовленій формі та підписується усіма часниками, в тому числі медіатором.

На цьому активна фаза роботи з медіатором закінчується. Далі подружжя виконують домовленість та фіксують результат. За потреби відбувається перевірка виконання домовленості та нові зустрічі.

Таким чином, врегулювання спірних питань ведення бізнесу та виховання дітей за участю медіатора дає можливість чоловіку та дружині спільно та з користю один для одного конструктивно вирішити конфлікт.

Висновки до другого розділу

Теоретико-методологічний аналіз сімейної медіації в соціальній роботі дозволяє зробити наступні попередні висновки:

Сімейна медіація визначається як процедура врегулювання конфліктів та правових спорів, що виникають у межах сімейних правовідносин, за участю незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника – медіатора. Її ключовими характеристиками є добровільність, конфіденційність, рівноправність сторін та орієнтованість на пошук взаємоприйняттого рішення. На відміну від судового розгляду, сімейна медіація не фокусується на визначенні винного чи правоти сторін, а спрямована на досягнення консенсусу з урахуванням інтересів і потреб кожної із залучених осіб.

Ефективність сімейної медіації пояснюється кількома чинниками:

1. Психологічний аспект. Медіація дозволяє сторонам висловити свої емоції, розуміння конфлікту та потреби в безпечному середовищі, що знижує рівень напруги та сприяє емоційному відновленню.
2. Фокус на майбутньому. Процедура спрямована на створення умов для подальшого конструктивного спілкування між сторонами, що особливо важливо у випадках, коли зберігається спільна відповідальність, наприклад, щодо виховання дітей.
3. Індивідуальний підхід. Медіатор допомагає учасникам розробити рішення, яке найкраще відповідає їхнім унікальним потребам і обставинам.
4. Зменшення витрат. Сімейна медіація є менш затратною за часом і фінансами процедурою порівняно з судовими процесами.

Таким чином, сімейна медіація виступає не лише альтернативним, але й перспективним підходом до вирішення сімейних спорів. Її застосування сприяє збереженню міжособистісних стосунків, створенню умов для подальшого співробітництва та формуванню культури мирного вирішення конфліктів у суспільстві.

ВИСНОВКИ

В науковій роботі теоретично обґрунтовано використання медіації в роботі соціального працівника з сім'єю, охарактеризовано нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з даною категорією, визначено особливості проведення сімейної медіації соціальним працівником та ефективність її застосування при врегулюванні сімейних конфліктів. За результатами проведеного дослідження констатуємо наступне:

Охарактеризовано сім'ю як об'єкт соціальної роботи, де сім'я визначається, як мала соціальна група. Соціальна робота з сім'єю — це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з сім'єю в Україні, яке складається з законів, нормативних актів і документів, що регулюють права, обов'язки та механізми підтримки сімей, особливо тих, що опинилися в складних життєвих обставинах. Ці закони та нормативні акти забезпечують нормативно-правову основу для соціальної роботи з сім'ями, спрямовану на захист прав дітей та їхньої сім'ї, попередження домашнього насильства, соціальну підтримку, допомогу у вихованні дітей та забезпечення сімейного благополуччя.

Визначено особливості сімейних конфліктів. Сімейний конфлікт можна розглядати як непоодинокий інцидент, але також як складний взаємодіючий процес, що виникає внаслідок різноманітних факторів, таких як різниці в цінностях, комунікаційні труднощі, фінансові аспекти або зміни в родинній динаміці. Сімейні конфлікти можуть стосуватися різних аспектів сімейного життя, таких як виховання дітей, поділ обов'язків, успадкування, або особисті проблеми між членами родини. Вони можуть виникати як внаслідок

повсякденних невеликих розбіжностей, так і через серйозні та важкі життєві ситуації. Сімейні конфлікти є природною частиною родинного життя і можуть слугувати кількома функціями, включаючи вираження емоцій, перегляд ролей членів родини, або пошук оптимальних рішень для подолання труднощів

Визначено ефективність застосування медіативних технологій у врегулюванні конфліктів серед членів сім'ї. Сімейна медіація – примирна процедура врегулювання конфліктів та спірних ситуацій між членами сім'ї, що здійснюється за сприяння незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника – медіатора. Ми пропонуємо у нашому дослідженні аналіз кейсу сімейного конфлікту за допомогою процедури медіації Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що використання сімейної медіації при вирішенні сімейних конфліктів не тільки є необхідною умовою стимулювання процесу модернізації національного механізму захисту прав особи, а також за рахунок збереження та відновлення нормальних взаємовідносин між конфліктуючими членами родини зміцнюватиметься інститут сім'ї в Україні.

З метою визначення ефективності застосування медіативних технологій у врегулюванні сімейних конфліктів нами було створено порівняльну таблицю вирішення сімейного спору (конфлікту) за допомогою суду, соціальної служби та медіатора. Показниками, за якими ми здійснили порівняння стали такі: час, участь, залучення представників сторін, процедура, фінансові витрати, нерозголошення, кінцева мета, організація процесу. Констатуємо, що процедура медіації залишає в центрі уваги самі інтереси та потреби сторін конфлікту, надає їм право прийняти та узгодити вирішення конфлікту з мінімальною тратою часу, організаційного ресурсу та бюрократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Дацко О. В. та ін., Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціальнопедагогічний аспект: навч. метод. посіб. Київ : ФОП Стеценко В.В. 2016. 192 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закл.). К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Бесемер Х. Медіація: Посередництво в конфліктах. Київ : Духовне пізнання. 2004. 176 с.
4. Білик Т. Про сімейну медіацію. URL: http://www.metida.kiev.ua/ua/about_mediation/ (дата звернення 09.03.2024).
5. Буш Р., Берок А., Фолджер Д. П. Що може медіація. Трансформативний підхід до конфлікту. Пер. з англ. Київ : Видавець Захаренко В. А., 2007. 264 с.
6. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Києво-Могилян. акад., 2010. 222 с.
7. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів URL: <https://rtpp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-veffektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov/> (дата звернення 30.01.2024).
8. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод, матеріали для тренера / Авт.-упор.: О.В. Безпалько, Т.П. Авельцева, О.М. Петрик, Г.О. Притиск; за заг. ред. І.Д. Зверєвої. — К.: Наук, світ, 2004.
9. Заверико Н.В. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2011. 240 с.
10. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.

11. Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння». / за заг. ред. І. Терещенко ; уклад. Гусєв А., Гусєва К., Похмелкіна Г. Київ : ВАІТЕ, 2019. 340 с.
12. І. В. Пєша, В. В. Галайдюк, І. В. Сопівник, О. Б. Кошук, СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ Навчальний посібник.
13. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. комплекс / Автор.-упоряд.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та інші. / За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко – К.: Фенікс, 2007. – 528 с.
14. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей [навч. посіб.] / А. Й. Капська, І. В. Пєша. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
15. Козаченко О. О. Сучасна українська багатопоколінна сім'я: занепад чи розквіт? Вісник Лівівського національного університету. Серія соціол, 2010. Вип.4. С. 246–253.
16. Козубовська Г.В., Керецман В.Ю., Товканець Г.В. Роль і функції соціально-психологічної служби в роботі з сім'єю. Ужгород: УЖДУ, 1998. 125 с.
17. Котловий С.А. Діяльність соціального педагога з медіаторами як посередниками у розв'язанні конфліктів. Молодь і ринок Науково-практичний журнал Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич. 2015. № 1 (120). С.82-86.
18. Куб'як Н. І. Соціально-педагогічна допомога дітям з дистантних сімей у кризових ситуаціях / Н. І. Куб'як // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. Вип. 133 (Серія: Педагогічні науки) / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧНПУ, 2016. – С 108-112.

19. Кучумова Н.І. Використання засобів арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами // Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти: монографія / [кол. авт.: Гаврилова Н.С. Миронова С.П. Платаш Л. Б., Романюк С.З. та ін.] за заг.ред. Л.Б. Платаш. Чернівці: Технодрук, 2020. 572 с. . С. 441-463
20. Кучумова Н.І. Проблеми виховання та соціалізації дітей із дистантних сімей // Проблеми Соціалізації особистості в умовах соціальних змін: колект. монографія / за заг. ред. А.В. Камбура. Чернівці: Технодрук, 2020. 416 с. С 33-56
21. Кучумова Н.І., Білик Н.М. Вплив стосунків у дистантних сім'ях трудових мігрантів на виховання дітей Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Випуск 1 (48). С. 211-215
22. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Технології соціальної роботи. Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. К.: МАУП, 2003. 168 с.
23. Лютий В. П. Технологія соціальної роботи : конспект лекцій. К.: Академія праці та соціальних відносин ФПУ, 2003. – 75 с.
24. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2016. № 1. С. 92–100.
25. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: вітчизняний та зарубіжний досвід: наукова монографія / за заг. ред. В. І. Цимбалюка. Львів : Новий Світ 2000, 2020. 172 с.
26. Методи та технології роботи соціального педагога / Автори-укладачі: С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 496 с.
27. Миколаєнко Я. Ю. Медіація, як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. Наше право. 2015. № 3. С. 184–188.
28. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Авт.: І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон – К.: Держсоцслужба, 2007. – 144 с.

29. Парнета О., Федик С. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. Актуальні проблеми правознавства, 2021. № 1. С. 100–106.
30. Пенішкевич Д.І., Тимчук Л.І. Соціальна педагогіка. Навч. пос. Чернівці, 2010. 496 с.
31. Постовий В.Г. Сучасна сім'я та її педагогіка / В.Г. Постовий. – К., 1994. – 198 с.
32. Сімейно орієнтована соціальна робота: практичні аспекти. Конспект лекцій / За заг. редакцією в. о. Кузьмінського, С. С. Лукашова — К.: молодь, 2010. — 128 с
33. Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. / Авт.-уклад. С.П.Архипова, Г.Я.Майборода. Черкаси; Ужгород: «Мистецька лінія», 2002. 267 с.
34. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / [за ред. І. Д. Зверєвої]. К : Центр навчальної літератури, 2006.
35. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.
36. Тарнавська А. Н. Становлення інституту медіації в умовах євроінтеграційних процесів України. Публічне право. 2015. № 1. С. 211–2018.
37. Технології соціально-педагогічної роботи / за ред.. А.Й.Капської. К., 2000. 371 с.
38. Трубавіна І.М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї: наук.-метод. матеріали.К.: ДЦССМ, 2003 83 с.
39. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П.. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма – матер, 2005. 552 с.